

Evaluation of Turkish articles on historical consciousness according to the historical consciousness model of German history educator Jörn Rüsen

Serpil ASAR

Gazi University Institute of Educational Sciences, E-mail: serpilasar06@gmail.com

Nejla GÜNAY

Gazi University Education Faculty, E-mail: gunaynejla@gmail.com

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	07.10.2021
Accepted	25.01.2022
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.1005987
Cite	Asar, S. and Günay, N. (2021). Evaluation of Turkish articles on historical consciousness according to the historical consciousness model of German history educator Jörn Rüsen. <i>Turkish History Education Journal</i> , 11(1), 1-20. https://doi.org/10.17497/tuhed.1005987
Ethics Declaration	This study, which was carried out on the relevant literature, does not require ethics committee approval.
Acknowledge	<p>The study was presented as an oral presentation at the ISHE 7th International History Education Symposium, Tokat Gaziosmanpaşa University, held on 17-19 September 2021.</p> <p>This study is produced from a part of the doctoral thesis titled "The Relationship Level between Historical Consciousness Types of History Teachers and Their Knowledge About the Armenian Claims" prepared in Gazi University Institute of Educational Sciences Department of History Education under the supervision of Prof. Dr. Nejla Günay.</p>

Evaluation of Turkish articles on historical consciousness according to the historical consciousness model of German history educator Jörn Rüsen

Serpil ASAR

Gazi University Institute of Educational Sciences, E-mail: serpilar06@gmail.com

Nejla GÜNAY

Gazi University Education Faculty, E-mail: gunaynejla@gmail.com

Abstract

The consciousness of history, which is one of the most discussed topics in the philosophy of history of the Age of Enlightenment and modernity, has been among the main goals and behaviors that students want to gain through history education, especially since the last quarter of the twentieth century. According to the German historical philosopher and educator, Jörn Rüsen, historical consciousness establishes a connection between the past, present, and future; shapes the future behavior of individuals. Rüsen, historical consciousness; He stated that he has four dimensions: traditionalist, idealizing, critical and dynamic conceptualization and examined them in terms of time experience, historically significant models, external life orientation, internal life orientation, relationship with moral values, and relationship with moral reasoning. The aim of this study is to determine which historical consciousness type Turkish articles on historical consciousness fall into according to Jörn Rüsen's "History Consciousness Types Performance Indicators" (HCTPI). Within the scope of the study, Hilmi Ziya Ülken (1948), Nihal Atsız (1951), Osman Turan (1968), Nevzat Kösoğlu (1970?), İbrahim Kafesoğlu (1986), Şahin Uçar (1987), İlhan Tekeli (1998), Oktay Ekinci (1999), İskender Öksüz (2007) and M. Şükrü Hanioglu's (2012) articles on historical consciousness were evaluated within the framework of Jörn Rüsen's "History Consciousness Types Performance Indicators" (HCTPI). The method of the research was basic qualitative research, the technique of data acquisition was document analysis, the technique of data analysis was content analysis, and the sampling method was "criterion sampling". According to the results of the research, out of 10 Turkish articles, 1 article showed the features of Traditionalist Conceptualization Performance Indicator (TCPI), 2 articles of Idealizing Conceptualization Performance Indicator (ICPI), 4 articles of Critical Conceptualization Performance Indicator (CPCI), and 3 articles of Dynamic Conceptualization Performance Indicator (DCPI). As a result of the study, it has been determined that the writings of the study group on historical consciousness, which show dynamic and critical conceptualization features, are more than those that show traditionalist and idealizing conceptualization features.

Keywords: historical consciousness, historical consciousness, types of historical consciousness, conceptualization, performance indicators

Introduction

Consciousness is the ability that is accepted as the center of awareness, emotion, perception, and knowledge in humans. It is the part of the mind that is aware of its own contents, known through introspection, containing sensations, perceptions, and memories (Cevizci, 1999: 145). The term conscientia, which is used as the equivalent of "consciousness" in Latin, means solidarity and consultation between people with the same knowledge and thoughts, the term consciousness, which corresponds to the concept of "consciousness" in Arabic, means solidarity and consultation. Consciousness is the awareness of human emotions, will, character, excitement, mind, opinions, and intuitions based on sociality and mutual interaction (Özlem, 1999: 173). Consciousness is the result of being knowledgeable. The difference between knowledge and consciousness is that consciousness is in any case directly knowledge (Timuçin, 2004: 75).

Consciousness, according to Descartes, is self-reflection. The effort to know oneself includes the dimensions of the past and the future, revealing the ties of man with time. The relationship of consciousness to time is an indicator of human dependence on history and the future. In this respect, consciousness is the most important element that represents the human being (Bıçak, 1996: 46-49). According to Bergson, "every consciousness is memory, the incorporation and accumulation of the past into the present. Consciousness is a drawing of a connection between what has been and what will exist; It is a bridge between the past and the future" (Bergson, 1998: 15).

Freud, in the psychological life; states that there are three levels: conscious, preconscious, and superconscious. The level of consciousness is a mechanism that determines which of the impulses and stimuli coming from the outside world, how to record them, how to direct their psychological energy and what kind of actions they will take (Tekeli, 1998: 21). In today's psychology, there are various definitions of the concept of consciousness in line with different approaches. According to the psychoanalytic approach, mental processes that are compatible with facts, including all kinds of emotions, thoughts, and memories that we are aware of; according to the cognitive approach, mental processes that we use consciously to transform information from one form to another; according to the information processing approach, the controlled processing of information and post-attention processes throughout a cognitive task; according to the phenomenological approach, feelings, thoughts, and memories that arise from being aware of subjective experiences in a certain time period and distinguish people from others; according to the neurobiological and electrophysiological approach, it is defined as the electrical, chemical and neural activities of the brain that cause people to perceive and interpret the stimuli in their environment with awareness (Er, 1996: 14).

History is embodied in the consciousness of individuals and gains a specific appearance. Every look at history is an attempt to understand (Timuçin, 2010: 129). When the place of history in human life is determined, the foundation of historical consciousness becomes easier (Bıçak, 1996: 50). Historians and history readers have turned to history to see how to behave in situations that have arisen before, to understand where they are in the flow of time and what kind of future may lie before them, and to guide them (Tosh, 1997: 12). According to Collingwood, history exists for man's self-knowledge. Self-knowledge is first knowing what it means to be human, then knowing what it means to be the person you are,

and finally knowing what it means to be the person you are and not be someone else. To know yourself is to know what you can do. The value of history lies in teaching what people do and what they are (Collingwood, 1990: 29). The detailed and faithful construction of history, and the effort to capture the essence of past periods, shows the diversity of human mentality and what he has done. Knowledge of history is necessary to grasp what is permanent, temporary, or dubious in current circumstances (Tosh, 1997: 30).

A real sense of history is based on the philosophy of history. Because all elements of consciousness are historical and temporal (Timuçin, 2010: 133-135). For Hegel, individual historical consciousness is not the consciousness of the individual's relation to an objectively existing past, but the consciousness of the fact that history is the product of the Spirit. Dilthey, unlike Hegel, located the possibilities of knowing the past in the concept of life experience, not in an abstract concept of Spirit. Using our own life experiences, it is possible to reconstruct the types of experience for which a particular source is an expression, and therefore to understand its meaning (Adriaansen and Grever, 2019: 815). According to Dilthey, the spiritual sciences, which try to understand the wholeness of life, are more important than the natural sciences because they serve to reach a consciousness about oneself. The spiritual sciences are the historical sciences; because people only know themselves in history (Özlem, 2012: 116). A conscious person is a person who is interested in nature, social events, and spiritual life (Toynbee, 1978: 513-522).

According to Carr, the present age is the one with the most historical consciousness of all ages. Contemporary man is conscious of his own existence in an unprecedented way, and therefore conscious of history. The past, present, and future are interconnected in the endless chain of history (Carr, 2002: 152). Contemporary historical consciousness exhibits a questioning attitude towards everything that tradition brings. He does not listen to the voice from the past blindly; by questioning and thinking about it, he places it in the context of its roots and in this way determines its importance and value (Gadamer, 1990: 83-84). An objective understanding of historical consciousness is necessary for the formation of perspective theory (Walsh, 2006: 134-135).

Historical consciousness, the ability to see existence from three temporal dimensions (Thorp, 2020: 54), is an intergenerational mental orientation against time. This orientation is based on the human ability to think back and forth in time. Historical consciousness is the interaction between making sense of the past and creating expectations for the future. For historical consciousness, time is not just a technical measure, but a substance loaded with meanings given by human beings and moral issues (Ahonen, 2005: 698-699). The conceptualization of historical consciousness as a commitment to society, social unit, or culture is a narrow definition (Dinç, 2016: 75).

The concept of historical consciousness was first defined by the German researcher Karl-Ernst Jeismann. According to Jeismann, historical consciousness consists of four interrelated dimensions.

- Awareness that people's actions, practices, thoughts, and feelings are time-bound, dynamically creating links between the past, present, and future.
- Recognizing how past contexts communicate with the present and making it important to provide insight for future change.
- Awareness that current concepts, ideas, and organizations are influenced by the past.

- Awareness that historical consciousness is based on the connection between an individual's emotional experience and shared knowledge (Ammert Edling, Sharp, and Löffström, 2020: 339-340).

Danish researcher Bernard Eric Jensen is of the opinion that the real definition of historical consciousness is the second dimension among the four dimensions of Jeismann. According to Jensen, historical consciousness is a competence that includes the connection between different temporal dimensions (Thorp, 2020: 54).

German history educator Hans-Jürgen Pandel has worked on the dimensions of historical consciousness in history education research. The first three categories of historical consciousness, which Hans Jürgen Pandel (1991: 3-4) classified into seven basic categories, are historicity (Geschichtlichkeit) and four categories are sociality (Gesellschaftlichkeit).

Historicity Categories;

- Temporal Consciousness (Temporalbewußtsein)
- Reality Consciousness (Wirklichkeitsbewußtsein)
- Historicity Consciousness (Historizitätsbewußtsein)

Sociality Categories;

- Identity Awareness (Identitätbewußtsein)
- Political Consciousness (Politisches Bewußtsein)
- Economic-Social Consciousness (Ökonomisch-soziales Bewußtsein)
- Moral Consciousness (Moralisches Bewußtsein)

According to Hans-Jürgen Pandel, the main field of history is the categories of historicity. Descriptive concepts of historicity categories;

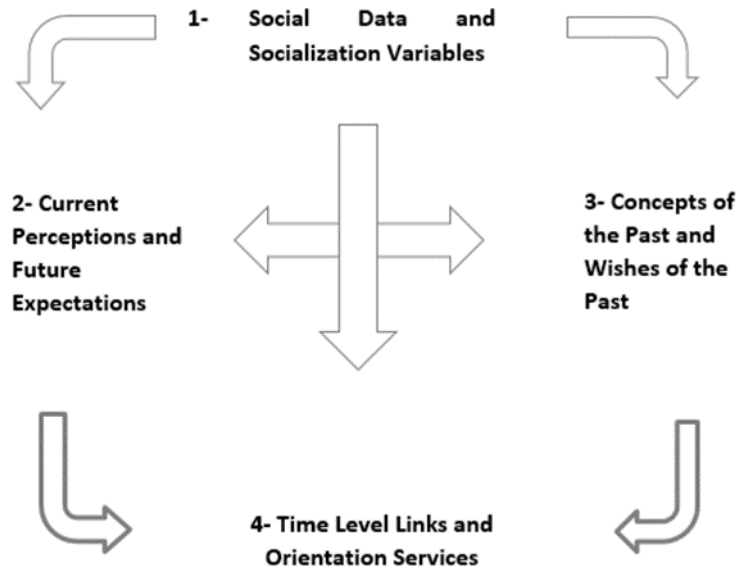
- Temporal Consciousness: Yesterday/today/tomorrow
- Reality Consciousness: Real/imaginary
- Historicity Consciousness: Static/variable

According to German history educator Bodo von Borries, when considering theories of historical consciousness, it is important to pay attention to the complex connections between interpretations of the past, present perceptions, and future expectations, and to examine their cultural characteristics. Borries made the structural schema of historical consciousness (See Figure 1) based on the study "The Experiences and Results of Adolescent History Consciousness Experimental Pilot Study in European Cultural Comparison 1992" (Von Borries, 1994: 15).

Von Borries, who deemed it necessary to theorize historical awareness for cross-cultural comparison, gives in Figure 1 the complex connections between interpretations of the past and perceptions of the present, and the structure of the cultural specificity of future expectations regarding them. According to von Borries, this structure applies to all questions of historical consciousness. In this structure, social data and socialization variables directly affect connections and orientation services at the time level. There is also a mutual interaction between current perceptions and future expectations, the concepts of the past, and the wishes of the past. This structure is dominated by a cyclical relationship in which all elements affect each other.

Figure 1

The Structure of Historical Consciousness According to Bodo von Borries¹ (Von Borries, 1994: 15)

Since the end of the 20th century, historical consciousness has been accepted as a cognitive and epistemological category in history didactics and history education studies. For this reason, historical consciousness is considered as an individual competence and is used for the training of cognitive capacities that people can understand the past (Adriaansen and Grever, 2019: 815). With history education, it is aimed that students develop metahistorical concepts such as building history, having historical awareness (Thorp, 2020: 50), gaining historical thinking skills, evidence, continuity, and change. According to Belgian educator Raf de Keyser et al. (1999), the aim of history education is to develop historical consciousness (cited in Ata, 2002: 81). Three different competencies are aimed at the development of historical consciousness in students.

- Ability to use a historical frame of reference
- Developing the ability to critically analyze, interpret and evaluate historical sources
- Being able to reflect on the uses of history (Alvén, Eliasson, Yngvéus and Rosenlund, 2015: 171-172).

It is important in terms of history education that historical consciousness is based on critical and solid foundations. What is essential in history education is that students understand the nature of the discipline of history, see the difference between history and the past, learn the working methods of the historian and meet historical sources (Kaya, 2006: 36). Changes were made in the state curricula of England, Sweden, the Netherlands, and Germany to strengthen the historical awareness of students. In England, as a result of the empirical research of Lee and Ashby (2000) and Shemilt (1980, 2000), it was accepted that history education includes more than storytelling and learning factual information. In 1980, the Cambridge History Project developed a curriculum based on quadratic concepts (evidence, explanation, historical account), while Lee and Ashby (2000) described a six-stage model of historical learning. Shemilt (2000), Lee and Ashby (2000), Jörn Rüsen (2004) accepted the

¹Translated into Turkish and reused with written permission from Bodo Von Borries via e-mail on 14/3/2022.

"pastness of the past" as quality of historical reality and argued that it can be discovered through education in the learning process (Adriaansen and Grever, 2019: 816-818). Swedish history educator Thorp, in his article in 2015, in which he evaluated the results of the survey on the status of history education in Swedish secondary schools, stated that historical awareness constitutes one of the basic concepts of Swedish history education and that the purpose of history education in Swedish schools is to develop students' awareness of history (Thorp, 2020: 50). In the 4th article of the objectives of the Secondary Education History Course Curriculum (9th, 10th, and 11th grades) published by the Ministry of National Education in Turkey in 2018, "Students will be able to interpret what is happening today and look for the future by gaining awareness of how the society, country, and world they live in. Developing a historical awareness that includes being able to create projections" (MEB, 2018: 12).

In the USA, history educators Stearns, Seixas, and Wineburg, influenced by Jerome Bruner's work in the cognitive field, advocated making sense of historical narratives that were not questioned in history classes, rather than memorizing them. According to Canadian history educator Seixas, there is a relationship between the development of historical consciousness and the historical thinking capacity of students. Seixas designed a history/memory matrix to clarify the various roles of history education (Adriaansen and Grever, 2019: 819), by expanding the scope of the term's historical literacy and historical awareness, he saw historical consciousness as a vital asset for orientation to life and the world (Ahonen, 2005: 698). Peter Seixas founded the Center for the Study of History Consciousness in Vancouver to visualize and explore its various aspects. Seixas proposes five principles to advance the theorizing of historical consciousness (Seixas, 2004: 10-11).

Historical Consciousness According to Jörn Rüsen

According to the German history educator Jörn Rüsen, historical consciousness is a special form of historical memory. It is rooted in it and largely identical to it, but also different in some important ways. The specificity of historical consciousness lies in the fact that the past is conceived of intricately and in detail the temporal perspective of the future through the present and the present. Especially in the modern world, historical consciousness distances the past from the present and gives it the appearance of something else. He does this not to make the past meaningless for the present, but to ascribe to the past the special significance of the historical relationship. The historical relationship is determined by a temporal tension, a qualitative difference and its dialectic, and the argumentative-narrative mediation in time (Rüsen, 2007a: 174-175).

According to Rüsen, the vital power of memory lies in keeping alive the past that those who remember really experienced in their memories. For the past to become historical, the mental procedure of returning to time must reach beyond the biographical lifetime, down the chain of generations. Accordingly, the future expectations of historical thought reach far beyond the life expectancy of individuals, into the future of future generations. Thus, the historical relationship with the past is enriched by an enormous amount of experience. It is only in this historical memory that the weight and meaning of historical experience are revealed and evaluated. The mental process of historical consciousness can be defined as making sense of the time experienced by interpreting the past to understand the present and determine the future (Rüsen, 2007b: 18).

In Rüsen's multidimensional understanding of historical consciousness:

- Different degrees of consciousness and awareness

- Different dimensions (political, cognitive, rhetorical, and aesthetic)
- Pronunciation modes ranging from ordinary to complex
- Different mental structures
- There are four types of the narrative construction of history.

Rüsen's typology is based on a restructuring of the professional historiographic thinking styles of thinkers such as Leopold von Ranke, Johann Gustav Droysen, Hayden White, or Frank Ankersmit. Rüsen typology is dominated by a progressive logic, in which the development progresses from the lowest to the highest but does not completely abandon the lower levels (Kölbl and Konrad, 2015: 17-24). German history educator Jörn Rüsen conceptualized historical consciousness as a synthesis of moral and temporal consciousness and developed a theoretical model that reveals the procedures of historical consciousness (Adriaansen and Grever, 2019: 818).

Table 1

History Consciousness Types and Performance Indicators According to Rüsen²

	Traditional	Exemplary	Critical	Genetic
Experience of time	Repetition of an obligatory form of life	Representing general rules of conduct or value systems	Problematizing actual forms of life and value systems	Change of alien forms of life into proper ones
Patterns of historical significance	The permanence of an obligatory life form in temporal change	Timeless rules of social life, timeless validity of values	Break of patterns of historical significance by denying their validity	Developments in which forms of life change to maintain their permanence
Orientation of external life	Affirmation of pre-given orders by consent about a valid common life	Relating peculiar situations to regularities of what had happened and should happen	Delimitation of one's own standpoint against pre-given obligations	Acceptance of different standpoints within a comprising perspective of common development
Orientation of internal life	Internalization of pre-given life form by limitation-role taking	Relating self-concepts to general rules and principles-role legitimation by generalization	Self-reliance by a refutation of obligations from outside-role making	Change and transformation of self-concepts as necessary conditions of permanence and self-reliance-balance of roles
Relation to moral values	Morality is dictated by obligatory orders; moral validity as unquestionable stability by tradition	Morality is the generality of obligation in values and value systems	Breaking the moral power of values by denying their validity	Temporalization of morality; chances of further development become a condition of morality
Relation to moral reasoning	The reason for values is their effective prejudices, enabling consent in moral questions	Arguing by generalization, referring to regularities and principles	Establishing value criticism and ideology critique as important strategies of moral discourses	Temporal change becomes a decisive argument for the validity of moral values

² Used with permission from Jörn Rüsen on 12.08.2021. (Rüsen, 2004:72)

Jörn Rüsen has defined four types of historical consciousness: traditionalist, idealizing, critical and dynamic conceptualization. In this way, the division of historical consciousness into types determines the direction and purpose of individuals' use of historical knowledge in their daily lives. There is no sharp distinction between the types of historical consciousness, and the development is from the traditional conceptualization category to the dynamic conceptualization category.

- The characteristic feature of the traditionalist historical consciousness category is that it keeps alive the lifestyles, value judgments, beliefs, customs, and traditions of the society one belongs to. Cultural transfer to future generations is aimed to ensure the existence and continuity of these items, which are accepted as cultural heritage, in the next centuries. In the formation of identity, value judgments and moral rules from the past are accepted without questioning.
- The characteristic feature of the idealizing category of historical consciousness is that one must learn from specific events in the past. There is a prevailing opinion that social values have general rules and that these rules must be passed on to future generations. The understanding of "Historia vitae magistra: history is the teacher of life" is valid. Identity attributes given by society are accepted without question. No change is needed. It is obeyed without opposing moral rules.
- In the characteristic feature of the critical historical consciousness category, the person has a stubborn understanding that has new and different perspectives, questions the value system, historical orientations, and lifestyle, and can say "no" to the previously made decisions and rules. Behaves independently in identity formation. It develops a conscious perspective by removing traditional interpretations and behavioral patterns.
- The characteristic feature of dynamic historical consciousness is that the perspective of change in the person is at the forefront. There is a predominant awareness that the way of life of institutions must change over time to maintain their existence for a long time. The person accepts different perspectives and can change and transform himself through education when necessary. At this level, it is accepted that value judgments and moral rules can change over time (Rüsen, 2004: 71-78).

The narrative technique, which is widely used in historiography, has been perceived as the most valid and successful way of recreating the past. The narrative is a type of discourse that deals with real or fictional events and situations in a certain period. The narrative technique, which has many types and forms, is a communicative structure (Safran and Şimşek, 2011: 204-205). Jörn Rüsen started his article with the following narrative to embody historical consciousness (especially moral consciousness) and to reveal the function of historical consciousness in practical life.

According to the narrative in Samuel Johnson's *Journey to the Western Islands* (1775), in the distant past, the Maclean clan chief received a grant of lands from another clan from the Scottish king. Maclean acted with his wife to seize their new land. But he was defeated in the war and died. He was pregnant when his wife fell into the hands of the victors. The head of the victorious clan allowed the pregnant Lady Maclean to take custody of the Maclonich family on one condition. If the child to be born was a boy, he would be killed, and if it was a girl, she would be allowed to live. While Lady Maclean gave birth to a son, Maclonich's wife also gave birth to a daughter. Two families exchanged children. With this change, the boy Maclean escaped the death penalty

given to him before birth and in time got his own legacy. In gratitude to the Maclonich clan, Col designated the castle as a haven for members of the Maclonich family who felt he was in danger, and on the stone on the castle wall the phrase "If any of the Maclonich clan comes to this castle at midnight with a man's head in his hand, he will find safety and protection here" printed (Rüsen, 2004: 63-64).

Based on the narrative above, Rüsen poses the following question to determine the types of historical consciousness;

Imagine you are a member of the Maclean clan, currently living in your ancestral castle; One dark night, Ian, a member of the Maclonich clan, knocks on your door asking for help and says he is wanted by the police for a crime he allegedly committed. How do you react? Will you help him hide from the police or will you do something else? You must be convincing and interpretable while explaining this decision to another friend" (Rüsen, 2004: 64-65).

According to Jörn Rüsen, there are four possible answers in this situation:

- You can hide Ian Maclonich. Because; It is your binding obligation to respect the ancient Highland Treaty. In that case, you will tell your friend—as a Maclean—that you feel compelled to help Ian. Because you see the old and still existing ties between the two clans as binding. By hiding Ian Maclonich from the police in accordance with the old clan agreement, you will renew the long-term validity of the relationship between the two clans and continue to tell the legend of the displaced babies.
- You can hide Ian Maclonich because in the past a Maclonich helped a member of the Maclean clan. Now you feel compelled to reciprocate based on the principle of mutual kindness. Or you could say that a covenant between clans helps you fulfill your obligation. Because agreements should be preserved as such, they are binding agreements.
- You can refuse to hide Ian Maclonich. Then you could argue that you don't believe the story of the babies and the inscribed stone, that it's a "legend" devoid of any evidence or binding validity, that the old clan agreements have become obsolete and outdated since modern English law came into force. In this case, you present a series of critical historical arguments for avoiding the obligation to preserve the old covenant.
- You may decide to convince Ian Maclonich that hiding from the police is useless and it would be better for him to turn himself into the police. You can promise to hire the best lawyer for him and do whatever he can to help. In this case, you tell the story of the babies, but limit it by adding the following argument: The legal system has undergone a major transformation from pre-modern clan law to the modern era. You still feel obligated to help someone from the Maclonich clan, but you want to do it based on modern considerations, not as the old treaty stipulated (Rüsen, 2004: 64-65). Based on the narrative, the answer given to the question asked by Rüsen and the action of the person who gave this answer will enable the determination of which historical consciousness type that person belongs to.

This study aims to determine the performance indicators of at least one of Rüsen's four types of history consciousness type, written on historical consciousness, the title and/or content of the article is on historical consciousness, cited in Turkey, and Jörn Rüsen's according to "History Consciousness Types Performance Indicators" (HCTPI), it is to determine which historical consciousness type it belongs to. Within the scope of the study, Hilmi Ziya Ülken

(1948), Nihal Atsız (1951), Osman Turan (1968), Nevzat Kösoğlu (1970?), İbrahim Kafesoğlu (1986), Şahin Uçar (1987), İlhan Tekeli (1998), Oktay Ekinci (1999), İskender Öksüz (2007) and M. Şükrü Hanioglu's (2012) articles on historical consciousness were evaluated based on Jörn Rüsen's "History Consciousness Types Performance Indicators" (HCTPI). When the relevant literature in Turkey is examined, it has been determined that there has not been qualitative research on the historical consciousness types of history educator and philosopher Jörn Rüsen. For this reason, it is thought that the study will inspire new studies in the future and contribute to the field of historical awareness.

Method

Turkish articles are written on historical consciousness, the title and/or content of the article is historical consciousness, cited in Turkey, and having performance indicators of at least one of Rüsen's four types of history consciousness type characteristics, Jörn Rüsen's "History Consciousness Types Performance Indicators" According to "(TBTPG), document analysis, one of the qualitative research methods, was used in this study, which aims to determine which type of historical consciousness belongs to. This study, which was carried out on the relevant literature and documents, does not require ethics committee approval.

Study Group

The "Criteria sampling" method was used to determine the works to be examined among the Turkish texts that have performance indicators of at least one of Rüsen's four types of historical consciousness. In the criterion sampling method, all situations that meet a set of criteria determined by the researcher or prepared beforehand are studied (Yıldırım and Şimşek, 2006: 112). For this purpose, articles and articles related to historical consciousness were recorded by scanning the National Library, university databases, and newspaper archives. Of the 23 articles that could be accessed, 10 were included in the scope of the study, and studies that did not comply with the criteria determined for criterion sampling were excluded. The following points were taken into consideration in the selection of the articles.

- The title and/or content of the article should be on historical consciousness (historical consciousness/historical understanding).
- Articles must have a performance indicator of at least one of Rüsen's four types of history consciousness type characteristics.
- The articles are written in Turkish
- Authors being cited and known authors in Turkey
- The authors have conducted scientific studies in the fields of Turkish culture, history, philosophy, and architecture in the national and international arena.
- Everyone who wants to have the opportunity to access the articles

Analysis of Data

In the study, content analysis was applied according to Jörn Rüsen's "History Consciousness Types and Performance Indicators" (Table 1). In the content analysis, the articles that have the characteristics of time experience, historically significant models, external life orientation, inner life orientation, relationship with moral values, and moral

reasoning, which are the sub-dimensions of Rüsen's four types of historical consciousness, were classified as indicators of the relevant consciousness type.

The Turkish articles that can be accessed under the title of "historical awareness/historical consciousness" were subjected to content analysis, considering the chronological order of writing and Jörn Rüsen's "History Consciousness Types Performance Indicators" (HCTPI). According to Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, and Demirel (2019: 259), "content analysis is done to determine the presence of certain words or concepts in a text or a set of texts. Researchers determine and analyze the existence, meanings, and relationships of these words and concepts and make inferences about the message in the texts.

There is no sharp distinction between the types of historical consciousness identified in the study. Examples showing both traditionalist and critical conceptualization features can be found in an article. Information on how to make a category for articles with more than one feature was requested by the researcher from Jörn Rüsen on 5 August 2021 via e-mail.

In the researcher e-mail;

I decided to classify the writings of historians in Turkey according to the types of historical consciousness. In some of the texts I examined, I came across sentences containing two or three types together. An author has both dynamic and critical and conventional sentences. So which category would you suggest I add this author to? (Ich beschloss, die Schriften der Historiker in der Türkei nach den Arten des historischen Bewusstseins zu klassifizieren. In einigen der von mir untersuchten Texte stieß ich auf Sätze, die zwei oder drei scheinbar zu klassifizieren einigen oder drei dreisache untersuchen zu nicht konventionelle Sätze. Wenn ja, welche Category würden Sie vorschlagen, dass ich diesen Autor hinzufüge?) Jörn Rüsen in his e-mail dated 7 August 2021, "You must choose the dominant type. When in doubt, always the "higher" one." (Sie sollten Typ wählen, der dominiert. Im Zweifelsfalle immer den „höheren“).

Asked by the researcher to Jörn Rüsen, "Which of these four types of historical consciousness do you think you belong to?" The question (Zu welcher dieser vier Arten von historischem Bewusstsein gehören Sie Ihrer Meinung nach?) was asked. Jörn Rüsen replied: "Genetic (Dynamic) type" (zum genetischen Typ.). With the direction of the e-mail from Jörn Rüsen, the texts that fall into more than one type of historical consciousness in Turkish writings on historical consciousness have been classified based on the views of the text writers.

Findings

Hilmi Ziya Ülken and Dynamic Conceptualization

Hilmi Ziya Ülken's views on historical consciousness in his article "History Awareness and Homeland" (1923-1948);

But without revealing the content that we will give the shape that the new life wants, by beating with the great works of the "shapes" that have completed the role of the old times; If we think that we are playing our role and doing our duty, we will be making

a big mistake. The fate of history expects us, like all nations, to have a strong sense of our own (p. 233).

Since the consciousness of history is to recognize the roots of our own existence and to illuminate the potential of our present life, we must know the present state of the country with all its subtleties as well as its history. To know ourselves differently than we are never to know ourselves. (p. 241).

Hilmi Ziya Ülken's (1923-1948) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; "Without revealing the content that we will give the shape the new life wants", "To illuminate the potential of our present life". Based on the statements of Ülken, dynamic conceptualization performance characteristics have been determined due to the aspects of designing future-oriented lifestyles and considering different perspectives in Ülken's historical consciousness thinking.

Nihal Atsız and Idealizing Conceptualization

Nihal Atsız's views on historical consciousness in his article "History Awareness" (1951);

The historical consciousness is a national defense weapon that determines the lines of action of the nations. From which nation did the enmity come? Which regimen is beneficial or dangerous? What kinds of people can do good and evil? The answer to all of these is given by the consciousness of history. Just as a mature person is temporarily lost with certain poisons, nations can lose their historical consciousness for a while with propaganda, indoctrination, and slander, which are the poison of nations. But mature folks gather themselves quickly (p. 14).

In Nihal Atsız's (1951) article, Rösen's historical consciousness types were subjected to content analysis based on performance indicators. In the text; "Historical consciousness is a national defense weapon that helps determine the lines of action of nations. From which nation did the enmity come? Which regimen is beneficial or dangerous? What kinds of people can do good and evil? The answer to all of these is given by the consciousness of history." Based on the statement of Atsız, idealizing conceptualization performance characteristics have been determined since the idea of taking lessons from history is dominant in Atsız's historical consciousness thought.

Osman Turan and Dynamic Conceptualization

Osman Turan's views on historical consciousness in his article "Tarih ve Mefkure" (1968);

The consciousness of history is as old as the sense of religion and deepens in proportion to people's spiritual qualities and civilization levels. History, which is in the memory of humanity and the experience of humanity, serves to develop the personalities of nations and to strengthen their culture and ideals if they live in consciousness. Nations that do not know their history and do not have consciousness are like bewildered people who have lost their memory and understanding. In such a situation, it is difficult for nations to rise or maintain their nationality or even not to disintegrate (p. 1-2).

As a matter of fact, in our age, every advanced nation or country that embarked on a civilized move made history studies feverishly and brought it to a very high level (p. 9).

Osman Turan's (1968) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; "History, which is the memory of humanity and the experience of humanity, serves to develop the personalities of nations, to strengthen their culture and ideals, as long as they live in consciousness.", "In our age, every advanced nation or every country that has engaged in a civilized move has feverishly engaged in historical studies." Based on these statements, dynamic conceptualization performance characteristics have been determined since the idea of change and development is at the forefront of Turan's historical consciousness thought.

Nevzat Kösoğlu and Traditionalist Conceptualization

Nevzat Kösoğlu's views on historical consciousness in his article "History Awareness" (1970?);

A good history education takes the individual to a two thousand-three-thousand-year expansion of consciousness when he says "I am Turkish"; feels as a part and owner of this long and great accumulation. This sense of trust is an indispensable condition for the success of society in every field. Societies that have lost their self-confidence do not have any success they can promise for their members (p.84).

The main importance of history education is the sense of trust and identity it brings. Reading history as an example is only for the ruling classes who can take a lesson (p. 85).

Nevzat Kösoğlu's (1970?) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; "A good history education takes the individual to a two-thousand-three-thousand-year expansion of consciousness when he says, "I am a Turk"; he feels like a part and owner of this long and great accumulation.", "The main importance of history education is the sense of trust and identity it brings." Based on these expressions, traditionalist conceptualization performance indicators were determined due to the feeling of keeping customs alive and gaining identity in Kösoğlu's historical consciousness thought.

İbrahim Kafesoğlu and Idealizing Conceptualization

İbrahim Kafesoğlu, in his article named "National History Consciousness" (1986), his views on historical consciousness;

How will a nation that has fallen or fallen into disaster be saved? With the effort to place national history in the minds, to protect the national culture, which is the essence of historical actions in the past, to evaluate it correctly, and to glorify it. The way of this effort is through education and then the fruits of the same effort spread and take root in the country through literature and fine arts. This is when people all over the country are excitedly read, listened to, and sincerely shouted at. Like a noble, magic veil, it means that it has taken the nation under its warm, protective, reassuring, inspiring story. History consciousness is so effective in the lives of nations that, as it is known, a special method of studying and writing history, which is based on the idea of keeping this consciousness alive and developing, has been formed (pragmatic style), and a philosophical history called "expressionist" in terms of the processing of historical consciousness." (p.28).

İbrahim Kafesoğlu's (1986) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text;

“With the effort to place the national history in the minds, to protect the national culture, which is the essence of the historical actions in the past, to evaluate it correctly and to glorify it.”, “History consciousness is so effective in the lives of nations that, as it is known, a special method of studying and writing history, which is based on the idea of keeping this consciousness alive and developing, has been formed.” Based on his statements, idealizing conceptualization performance characteristics have been determined since Kafesoğlu's historical consciousness thought is dominated by the glorification of national culture and pragmatist understanding.

Şahin Uçar and Critical Conceptualization

Şahin Uçar's views on historical consciousness in his article "Historical Perception and Perspective" (1987);

It is not an easy thing for a person to evaluate culture, and especially to be impartial about one's own culture. First, it is not an easy task to understand culture with all its aspects and to make a biased assessment of its flaws or merits. For this reason, when interpreting history, the perspective of culture or civilization does not constitute a broad perspective; because when talking about our own culture or foreign cultures, it will be difficult to get rid of the values of the culture we belong to (p. 65-66).

Şahin Uçar's (1987) article Rösen's history consciousness types were subjected to content analysis based on performance indicators. In the text; “For this reason, when interpreting history, the perspective of culture or civilization does not constitute a broad perspective; because when we talk about our own culture or foreign cultures, it will be difficult to get rid of the values of the culture we belong to.” Based on the statement of Uçar, critical conceptualization performance characteristics were determined based on the idea that individuals should make critical evaluations against their own culture in the thought of historical consciousness.

İlhan Tekeli and Dynamic Conceptualization

İlhan Tekeli's views on historical consciousness in his book "History Consciousness and Youth" (1998);

When we say historical consciousness of an individual, first, that individual is aware of history, either through the influence of his socialization or his own life experience. But as we see when examining the history of history, what history changes over time. In that case, since what is aware of as history will change, the content of what is known as historical consciousness will also change in these periods (p. 22-23).

In the most general terms, the historical consciousness of the individual is formed in the socialization process of the individual in relation to the superego. However, it would not be correct to see these socialization processes as processes that do not leave individuals any choice, and that determine the historical consciousness of individuals in the society uniformly. Individuals are then reified and talking about the existence of a separate level of an individual becomes completely meaningless. For this reason, the processes in question should be understood as processes that will allow for the formation of individual differences (p. 24).

İlhan Tekeli's (1998) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; “In that case, since what is aware of as history will change, the content of what is known as historical consciousness

will also change in these periods.”, “The historical consciousness of the individual is formed in the socialization process of the individual in relation to the superego”, “The processes in question should be tried to be grasped as processes that will allow for the formation of individual differences”. Based on these statements, dynamic conceptualization performance characteristics have been determined since the change and individual development are at the forefront in Tekeli's historical consciousness thought.

Oktay Ekinci and Critical Conceptualization

Oktay Ekinci's views on historical consciousness in his article titled "Historical Consciousness and Cultural Responsibility in the 700th Anniversary of the Founding of the Ottoman State" (1999);

Our main agenda for the 625-year-old Ottoman period, which we have scrutinized in this period, in which we left 75 years of our republic behind, is to show sufficient sensitivity and "appropriation" to the "cultural, artistic and civilizational accumulations" of the same historical period, instead of making contentless and contradictory discussions on the political consequences of this historical process. It should be questioned whether we are not. (p. 14).

For these reasons, the Chamber of Architects, as both a great heritage and a strong source of inspiration in our national architecture and artistic vision, is to question once again why the cultural values and accumulation that were brought to this homeland and cities during the Ottoman period "could not be preserved" He considered it his duty to organize this congress to demonstrate the inconsistency in the policies of "conservative politics" based on Ottoman emulation, and in this sense, aiming at the 700th year as a year of due diligence in terms of contemporary responsibilities towards civilization (p. 15)

Oktay Ekinci's (1999) article Rügen's history consciousness types were subjected to content analysis based on performance indicators. In the text; "To question once again why the cultural values and accumulation that were brought to this land and cities in the Ottoman period were "not preserved", and to demonstrate the inconsistency in the policies of "conservative policies" based on Ottoman emulation, which do not have the awareness of conservation and history." Based on his statement, critical conceptualization performance characteristics have been determined since Ekinci's understanding of questioning and revealing inconsistencies in the thought of historical consciousness is dominant.

İskender Öksüz and Critical Conceptualization

İskender Öksüz's views on historical consciousness in his article titled "History Awareness" (2007);

It is a task that is very simple to convey and explain, and not easy to realize - as we have clearly seen in the Turkish experience. The astonishing fact is this: the biggest obstacle to historical consciousness is bureaucrats who think they can arrange history according to daily political orders. Their ignorant and unconscious interventions are one of the major obstacles to national unity and the nation-state (p. 7).

The historical consciousness is not political history as we try to give it. Nor is it a story of poorly told perfect supermen and black-clad villains. It's not just about successes and victories. They are victories, but they are also defeats. They are

successes, but they are also disasters. It is not only glory, it is suffering, it is pain. History consciousness is not bureaucracy, it is human (p. 7).

İskender Öksüz's (2007) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; "The biggest obstacle to historical consciousness is bureaucrats who think they can arrange history according to daily political orders. Their ignorant and unconscious interventions are one of the major obstacles to national unity and the nation-state.", "History consciousness is not political history as we are trying to give it. Nor is it a story of poorly told perfect supermen and black-clad villains." Based on the statements of Öksüz, critical conceptualization performance characteristics were determined because the reasons that hinder the development of historical consciousness in Öksüz's thought of history were questioned.

M. Şükrü Haniöđlu and Critical Conceptualization

M. Şükrü Haniöđlu's views on historical consciousness in his column titled "Let's increase our awareness of history and get rid of historiography" (2012);

Our society has the privilege of being a museum in the post-modern world, dominated by nineteenth-century currents of thought. "Historicism", which is one of the important features of this century and is confused with "historical consciousness", is one of the important reasons why we cannot historicize the past.... As George Iggers underlines, historiography is not "to have a historical consciousness" or "to use history to understand our present", but to be a part of history. It is to argue that it has a "purpose" and an unalterable "line of progress". On the other hand, having a historical consciousness is being able to compare the "differences" of the reality lived in and a different reality without removing them from their context.

M. Şükrü Haniöđlu's (2012) article was subjected to content analysis based on Rösen's historical consciousness types of performance indicators. In the text; "On the other hand, having a historical consciousness is being able to compare the "differences" of the reality lived in and a different reality without taking them out of their contexts." Based on his statement, critical conceptualization performance characteristics have been identified in Haniöđlu's historical consciousness thought, since there is a criticism of the misunderstanding of historical consciousness in the society.

Conclusion

In this study, 10 Turkish articles on historical consciousness were evaluated based on the History Consciousness Types Performance Indicators (HCTPI) of German history philosopher and history educator Jörn Rösen. The method of the research was basic qualitative research, the technique of data acquisition was document analysis, the technique of data analysis was content analysis, and the sampling method was "criterion sampling". In the selection of the articles, qualifications such as the title or content being about historical consciousness, having the features of at least one of Rösen's historical consciousness performance indicators, being written in Turkish, and having conducted scientific studies in the field of Turkish history, philosophy, culture, and architecture in the field of Turkish history, philosophy, culture, and architecture were sought.

Jörn Rüsen has defined four types of historical consciousness: traditionalist, idealizing, critical and dynamic conceptualization. In this way, the division of historical consciousness into types determines the direction and purpose of individuals' use of historical knowledge in their daily lives. There is no sharp distinction between the types of historical consciousness, and the development is from the traditional conceptualization category to the dynamic conceptualization category. According to the results of the research, out of 10 Turkish articles on historical consciousness, which were written between 1948 and 2012 and which were the subject of the research, 1 article was traditionalist, 2 articles idealized, 4 articles critical, and 3 articles dynamic conceptualization performance characteristics. The fact that 7 of the analyzed texts are in the upper two stages of Rüsen's historical consciousness typology, namely critical and dynamic conceptualization type, shows that sufficient awareness of historical consciousness in historiography has been reached within the study group. In Nevzat Kösoğlu's (1970?) article, the idea that the understanding of national history, which will bring a national self, identity consciousness, and enthusiastic spirit, dominates education, coincides with Rüsen's understanding of the internalization of predetermined life forms belonging to the historical consciousness types of traditional conceptualization performance indicator inner life orientation sub-dimension.

Nihal Atsız, in his article (1951), idealizes the approach in which historical awareness is necessary to learn from history, and it is associated with the historically significant models' sub-dimension of the conceptualization performance indicator. In İbrahim Kafesoğlu's (1986) article, his pragmatic approach to historical consciousness is related to the historically significant models' sub-dimension of Rüsen's idealizing conceptualization performance indicator.

In his article, Şahin Uçar (1987) emphasized the difficulty of being objective towards the culture to which he belongs. It has been determined that Uçar's critical conceptualization performance indicator inner life orientation sub-dimension is compatible with self-confidence behavior by rejecting external role-forming obligations. Oktay Ekinci (1999) criticized traditional attitudes by discussing the reasons why cultural values and accumulation could not be preserved in his article. Ekinci's approach is compatible with the behavior of the critical conceptualization performance indicator time experience sub-dimension to problematize real lifestyles and value systems. In his article, İskender Öksüz (2007) criticized bureaucrats who hinder the development of historical consciousness. Öksüz's approach is compatible with the behavior of the critical conceptualization performance indicator time experience sub-dimension to problematize real lifestyles and value systems. M. Şükrü Hanioglu (2012) expressed the differences between historiography and historical consciousness in his column and stated that the concept of historical consciousness in society is misunderstood. Hanioglu's approach is in harmony with the behavior of limiting one's own perspective against pre-given obligations in the external life orientation sub-dimension of critical conceptualization performance indicator.

Hilmi Ziya Ülken (1923-1948) approached the historical consciousness in terms of adapting to the new life and increasing the potential of today's life. It has been determined that this idea is like the time experience, which is a sub-dimension of the dynamic conceptualization performance indicator. Osman Turan (1968) has the idea of taking the advanced and civilized nations as an example in the subject of historical consciousness. This idea is compatible with the understanding that the external life orientation sub-dimension of the dynamic conceptualization indicator emerges as the acceptance of different perspectives

within a common development perspective. İlhan Tekeli (1998) evaluated historical consciousness as awareness in his book. This evaluation coincides with the understanding that the historically significant models' sub-dimension of the dynamic conceptualization indicator has changed to maintain the permanence of lifestyles.

The most important feature of a developed historical consciousness is the ability of the mind to move between different temporal dimensions; it is the ability to manage mental processes between the past, present, and future and to look at events from different perspectives. In our age, where historical consciousness is necessary for the future perspective, it has become a necessity to accept different perspectives and adapt to temporal change. For this, activities should be included in history education and in the memory of the society to increase the awareness of history. Since the 1970s, intensive efforts have been made to develop historical awareness in Europe, especially in the field of curriculum and practice in history education. In the field of education in our country, the Ministry of National Education has included the item of improving the history awareness of students through history lessons in the Secondary Education History Course Curriculum (grades 9, 10, and 11) published in 2018. The development of historical consciousness in the memory of the society depends on historians to carry out studies that will raise awareness in this field.

Contribution Rate Statement: Authors contributed equally to the design, implementation, data analysis, and evaluation stages of the research.

Statement of Support and Acknowledgment: Authors; Essen Institute of Humanities Advanced Studies Faculty Member Prof. Dr. Jörn Rüsen, Gazi University Faculty of Education Faculty Member, who guided him with his knowledge and experience in the writing of the article and was instrumental in reaching many sources thanks to Prof. Dr. Bahri Ata.

Conflict of Interest Statement: The authors declare that they have no conflicts of interest regarding their work.

References

- Adriaansen R. J., Grever M. (2019). Historical consciousness: the enigma of different paradigms, *Journal of Curriculum Studies*, 51:6, 814-830, <https://doi.org/10.1080/00220272.2019.165293>
- Ahonen, S. (2005). Historical consciousness: a viable paradigm for history education. *J. Curriculum Studies*, , Vol. 37, No. 6, 697–707 <https://doi.org/10.1080/00220270500158681>
- Alvén, F., Eliasson P., Axelsson C. Y., Rosenlund, D. (2015). Historical consciousness and historical thinking reflected in large-scale assessment in Sweden, *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas (Edt.), Routledge 171-182. New York.
- Ammert N., Edling S., Sharp H., Löfström, J. (2020). Why is ethics important in history education? A dialogue between the various ways of understanding the relationship

- between ethics and historical consciousness, *Ethics and Education*, 15:3, 336-354, <https://doi.org/10.1080/17449642.2020.1780899>
- Ata, B.(2002). Tarih derslerinde “dokümanlarla öğretim” yaklaşımı. *Türk Yurdu*, 22(175), 80-86.
- Atsız, N. (1951). Tarih şuuru. *Tarih, Kültür ve Kahramanlar* (13-21). Ötüken. Orkun. 29.
- Bergson, H. (1998). *Zihin kudreti*. (M Katircioğlu, Çev). İstanbul: MEB.
- Bıçak, A. (1996). Tarih bilinci, *Felsefe Dünyası*, 20, 46-58.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carr, E.H. (2002). *Tarih nedir?*. İstanbul: İletişim.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Collingwood, R.G. (1990). *Tarih tasarımı*. (K. Dinçer, Çev.). İstanbul: Ara.
- Dinç, E. (2016). Tarih bilinci açısından tarih öğretiminin amaçları. Mustafa Safran (Edt.), *Tarih Nasıl Öğretilir?*, İstanbul. Yeni İnsan
- Ekinci, O. (1999). Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. Yılında “tarih bilinci ve kültürel sorumluluk” Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı. *Mimarlık Dergisi*. Erişim: (15.08.2021) <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=349>
- Er, N. (1996), Bilinç ve bilinçaltı kavramlarının kronolojisi: 17.yüzyıldan günümüze kadar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(1) 1-16.
- Gadamer, H. G. (1990). Tarih bilinci sorunu. *Toplum bilimlerinde yorumcu yaklaşım*. Rabinov P.& Sullivan W. (T. Parla, Çev). İstanbul: Hürriyet.79-106
- Hanioğlu, M. Ş. (2012,05, 13). “Tarih bilincimizi artıralım, "tarihçi"likten kurtulalım”, *Sabah Gazetesi*. Erişim: (15.08.2021) <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2012/05/13/tarih-bilincimizi-artiralim-tarihcilikten-kurtulalim>
- Kafesoğlu, İ. (1986). Milli tarih şuuru. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/ Bugün/Yarın*, (12). 27-28.
- Kaya,R. (2006). Tarih eğitimi ve tarih bilinci. *Çağdaş Eğitim Dergisi*.330(33-39).
- Kölbl, C., Konrad L. (2015). Historical consciousness in Germany; concept, implementation, assessment. *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas(Edt.), Routledge, 17-28. New York.
- Körber A., Meyer-Hamme J. (2015). Historical thinking, competencies, and their measurement challenges and approaches. *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas (Edt.), Routledge. 89-101. New York.
- Kösoğlu, N. (2013). Tarih şuuru, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, 84-87 İstanbul: Ötüken.
- MEB. (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı(9,10 ve 11.Sınıflar)
- Öksüz, İ. (2007). Tarih şuuru. *Türk Yurdu*, 27(234). 6-10.
- Özlem D. (1999). *Siyaset, bilim ve tarih bilinci*. İstanbul: İnkılâp.

- Özlem D. (2012). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Notos.
- Pandel H. J. (1991). Geschichtlichkeit und gesellschaftlichkeit im geschichtsbewußtsein, *Geschichtsbewußtsein Empirisch*, Bodo von Borries.(Hg.).Pfaffenweiler: Centaurus-Verl.-Ges.
- Rüsen J. (1994). Geschichtsbewusstsein von schülern und studenten, *Geschichtsbewusstsein im Interkulturellen Vergleich*. : zwei empirische Pilotstudien /; Jörn Rüsen u. a-Pfaffenweiler: Centaurus-Verl.-Ges.
- Rüsen, J. (2004). "Historical consciousness: narrative structure, moral function, and ontogenetic development" Peter Seixas (ed.) *Theorizing Historical Consciousness*. 63-85. London: University of Toronto.
- Rüsen J. (2007a). How to make sense of the past-salient issues of Metahistory, *The Journal, for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 174-175Nort-West University.
- Rüsen J. (2007b). History teaching, identities, citizenship, Luigi Cajani(Ed.), *European Issues in Children's Identity and Citizenship 7*, 18-19 Trentham Books, Stoke on Trent UK and Sterling USA.
- Safran, M., Şimşek, A. (2011). Anlatı Bağlamında Tarih Yazımının Sorunları, *bilig*, 59., 203-234.
- Seixas, P. (2004). *Theorizing historical consciousness*. University of Toronto. London.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih bilinci ve gençlik karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye araştırması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Thorp, R. (2020). How to develop historical consciousness through uses of history – A Swedish perspective. *Historical Encounters: A Journal Of Historical Consciousness, Historical Cultures, And History Education*, 7(1), 50- 61.
- Timuçin, A. (2010). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Bulut.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bulut.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde*. (Ö. Arıkan Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Toynbee, A. (1978). *Tarih bilinci (a study of history)*. İstanbul: Bateş.
- Turan, O. (1996). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Boğaziçi.
- Uçar, Ş. (1997). Tarihi idrak ve perspektif, *Tarih Felsefesi Meseleleri*.65-67. İstanbul: Nehir.
- Ülken, H. Z. (2016). Millet ve tarih şuuru, *Tarih Şuuru ve Vatan*. 225-241 (1923-1948 Makaleler) Türkiye İş Bankası Kültür.
- Von Borries, B. (1994). Jugendliche geschichtsbewußtsein im europäischen kulturvergleich V erfahren und Erträge einer empirischen Pilotstudie 1992, *Geschichtsbewusstsein im Interkulturellen Vergleich*. Pfaffenweiler. Centaurus-Verl.-Ges
- Walsh W. H. (2006). *Tarih felsefesine giriş*. (Y. Z.Çelikkaya, Çev.). Hece.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

This page left blank...

Tarih bilinci üzerine Türkçe yazıların Alman tarih eğitimcisi Jörn Rüsen'in tarih bilinci modeline göre değerlendirilmesi

Serpil ASAR

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: serpilar06@gmail.com

Nejla GÜNAY

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: gunaynejla@gmail.com

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	07.10.2021
Kabul Tarihi	25.01.2022
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.1005987
Kaynak Göster	Asar, S. ve Günay, N. (2021). Tarih bilinci üzerine Türkçe yazıların Alman tarih eğitimcisi Jörn Rüsen'in tarih bilinci modeline göre değerlendirilmesi. <i>Turkish History Education Journal</i> , 11(1), 1-20. https://doi.org/10.17497/tuhed.1005987
Etik Beyannamesi	İlgili literatür üzerinden gerçekleştirilen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Bilgi Notu	<p>Çalışma 17-19 Eylül 2021 tarihinde Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde düzenlenen ISHE 7. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.</p> <p>Bu araştırma Prof. Dr. Nejla Günay danışmanlığında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi bölümünde hazırlanan "Tarih Öğretmenlerinin Tarihsel Bilinç Tipleriyle Ermeni İddiaları Hakkında Bilgileri Arasındaki İlişki Düzeyi" adlı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.</p>

Tarih bilinci üzerine Türkçe yazıların Alman tarih eğitimcisi Jörn Rüsen'in tarih bilinci modeline göre değerlendirilmesi

Serpil ASAR

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: serpilasar06@gmail.com

Nejla GÜNAY

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: gunaynejla@gmail.com

Öz

Aydınlanma çağı ve modernite dönemi tarih felsefesinin üzerinde en fazla tartıştığı konulardan birisi olan tarih bilinci, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren tarih eğitimi ile öğrencilere kazandırılmak istenen temel hedef ve davranışlar içerisinde yer almıştır. Alman tarih filozofu ve eğitimcisi Jörn Rüsen'e göre tarih bilinci, geçmiş, şimdi ve gelecek zaman arasında bağlantı kurarak; bireylerin gelecekteki davranışlarına yön vermektedir. Rüsen, tarih bilincinin; gelenekçi, idealleştiren, eleştirel ve dinamik kavramsallaştırma olmak üzere dört boyutu olduğunu ifade etmiş ve bunları zaman deneyimi, tarihsel öneme sahip modeller, dış yaşam yönelimi, iç yaşam yönelimi, ahlaki değerlerle ilişki ve ahlaki akıl yürütme ile ilişki alt boyutları açısından incelemiştir. Bu çalışmanın amacı, tarih bilinci üzerine yazılmış Türkçe yazıların Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinç Tipleri Performans Göstergelerine" (TBTPG) göre, hangi tarih bilinci tipine girdiğini tespit etmektir. Çalışma kapsamında Hilmi Ziya Ülken (1948), Nihal Atsız (1951), Osman Turan (1968), Nevzat Kösoğlu (1970?), İbrahim Kafesoğlu (1986), Şahin Uçar (1987), İlhan Tekeli (1998), Oktay Ekinci (1999), İskender Öksüz (2007) ve M. Şükrü Hanioğlu'nun (2012) tarih bilinci ile ilgili olan yazıları Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinci Tipleri Performans Göstergeleri" (TBTPG) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın yöntemi temel nitel araştırma, veri elde etme tekniği doküman incelemesi, veri analizi tekniği içerik analizi ve örnekleme yöntemi olarak "ölçüt örnekleme" kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre incelenen 10 Türkçe yazıdan 1 yazı Gelenekçi Kavramsallaştırma Performans Göstergesi (GKPG), 2 yazı İdealleştiren Kavramsallaştırma Performans Göstergesi (İKPG), 4 yazı Eleştirel Kavramsallaştırma Performans Göstergesi (EKPG) ve 3 yazı Dinamik Kavramsallaştırma Performans Göstergesi (DKPG) özellikleri göstermiştir. Çalışma neticesinde tarih bilinci konusunda çalışma grubuna ait tarih yazımında dinamik ve eleştirel kavramsallaştırma özellikleri gösteren yazıların gelenekçi ve idealleştiren kavramsallaştırma özelliği gösteren yazılardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: tarih bilinci, tarih şuuru, tarih bilinç tipleri, kavramsallaştırma, performans göstergeleri

Giriş

Bilinç, insanda farkındalığın, duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilen yetidir. Zihnin kendi içeriklerinin farkında olduğu, içebakış yoluyla bilinen, duyuları, algıları ve anıları ihtiva eden bölümüdür (Cevizci, 1999: 145). Latince "bilinç" in karşılığı olarak kullanılan conscientia terimi, aynı bilgi ve düşüncelere sahip kişiler arasındaki dayanışma ve danışma hali, Arapçada "bilinç" kavramını karşılayan şuur terimi, dayanışma ve danışma anlamına gelmektedir. Bilinç, toplumsallık ve karşılıklı etkileşim temelinde, insanın duyguları, iradesi, karakteri, heyecanı, zihni, kanıları, sezgilerinin, farkında oluşudur (Özlem, 1999: 173). Bilinçlilik bilgili olmanın bir sonucudur. Bilgiyle bilincin farkı, bilincin her durumda doğrudan doğruya bilgi olmasıdır (Timuçin, 2004: 75).

Descartes'a göre bilinç, kendi üzerine düşünmedir. Kendini bilme çabası geçmiş ile gelecek boyutlarını içererek, insanın zamanla olan bağlarını ortaya çıkarmaktadır. Bilincin zamanla ilişkisi, insanın, tarihe ve geleceğe bağımlılığının bir göstergesidir. Bu açıdan bilinç, insanı temsil eden en önemli unsurdur (Bıçak, 1996: 46-49). Bergson'a göre "her bilinç hafızadır, geçmişin şimdi içeri barınması ve yığılımasıdır. Bilinç var olmuş bulunan şey ile var olacak şey arasında bir bağlantı çizintisi; geçmiş ile gelecek arasına atılmış bir köprüdür" (Bergson, 1998: 15).

Freud, psikolojik yaşamda; bilinç, bilinç öncesi, bilinç ötesi olmak üzere üç düzey olduğunu belirtir. Bilinç düzeyi, insanın dış dünyadan gelen dürtü ve uyarıların hangilerini nasıl yorumlayarak kaydedeceğini ve bunlar karşısında psikolojik enerjisini nasıl yönlendireceğini ve ne tür eylemlere gireceğini belirleyen bir mekanizmadır (Tekeli, 1998: 21). Günümüz Psikoloji biliminde farklı yaklaşımlar doğrultusunda bilinç kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Psikoanalitik yaklaşıma göre, farkında olduğumuz her türlü duygu, düşünce ve anıları içeren, gerçeklerle uyumlu zihinsel süreçler; bilişsel yaklaşıma göre, bilgileri belli bir formdan başka bir forma dönüştürebilmek için farkında olarak kullandığımız zihinsel süreçler; bilgi işleme yaklaşımına göre, bilişsel bir görev boyunca, bilgilerin kontrollü olarak işlenmesi süreci ve dikkat sonrası süreçler; fenomenolojik yaklaşıma göre, belli bir zaman dilimi içindeki öznel yaşantıların farkında olunmasında kaynaklanan ve insanı diğerlerinden ayıran duygu, düşünce ve anılar; nörobiyolojik ve elektrofizyolojik yaklaşıma göre beynin, insanın farkında olarak çevresindeki uyarıcıları algılayıp, yorumlamasına yol açan elektriksel, kimyasal ve sinirsel faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Er, 1996: 14).

Tarih bireylerin bilincinde somutlaşır ve özellikli bir görünüm kazanır. Tarihe her bakış her yöneliş bir anlama denemesidir (Timuçin, 2010: 129). Tarihin, insan hayatındaki yeri tespit edildiğinde tarih bilincinin temellendirilmesi kolaylaşır (Bıçak, 1996: 50). Tarihçiler ve tarih okurları daha önce ortaya çıkmış durumlarda nasıl davranılması gerektiğini görmek, zamanın akışı içinde hangi noktada yer aldıklarını ve önlerinde nasıl bir geleceğin uzanıyor olabileceğini anlamak ve kendilerine yol göstermesi için tarihe yönelmişlerdir (Tosh, 1997: 12). Collingwood'a göre tarih, insanın kendine ilişkin bilgisi için vardır. Kendini bilme öncelikle insan olmanın ne demek olduğunu bilmek, ardından olduğunuz insan olmanın ne demek olduğunu bilmek, son olarak da olduğunuz insan olmanın ve başka biri olmamanın ne demek olduğunu bilmektir. Kendini bilmek ne yapabileceğini de bilmektir. Tarihin değeri insanın ne yaptığını ve ne olduğunu öğretmesinde yatar (Collingwood, 1990: 29). Tarihin ayrıntılı biçimde ve aslına sadık kalınarak inşa edilmesi, geçmiş dönemlerin özünü yakalama çabası, insanın zihniyetinin

ve gerçekleştirdiklerinin çeşitliliğini gösterir. Tarih bilgisi mevcut koşullarda neyin kalıcı, neyin geçici veya şüpheli olduğunu kavramak için gereklidir (Tosh, 1997: 30).

Gerçek anlamda bir tarih bilinci, tarih felsefesi temeline oturmaktadır. Çünkü bilincin tüm öğeleri tarihsel ve zamansaldır (Timuçin, 2010: 133-135). Hegel için bireysel tarih bilinci, bireyin nesnel olarak var olan bir geçmişle ilişkisinin bilinci değil, tarihin Tin'in ürünü olduğu gerçeğinin bilincidir. Dilthey, Hegel'den farklı olarak, geçmişi bilmenin olanaklarını soyut bir Tin kavramında değil, bir yaşam deneyimi kavramında konumlandırmıştır. Kendi yaşam deneyimlerimizi kullanarak, belirli bir kaynağın ifadesi olduğu deneyim türlerini yeniden inşa etmek ve dolayısıyla anlamını anlamak mümkündür (Adriaansen ve Grever, 2019: 815). Dilthey'e göre, yaşamının bütünlüğünü anlamaya çalışan tin bilimleri, insanın kendi hakkında bir bilince ulaşmasına hizmet ettiği için doğa bilimlerinden daha önemlidir. Tin bilimleri, tarihsel bilimlerdir; çünkü insan kendini ancak tarihte tanır (Özlem, 2012: 116). Bilinçli kişi doğaya, toplumsal olaylara ve manevi hayata karşı ilgi duyan kişidir (Toynbee, 1978: 513-522).

Carr'a göre şimdiki çağ, bütün çağlar içinde tarih bilince en çok sahip olunan çağdır. Çağdaş insan, daha önce görülmemiş bir şekilde kendi varlığının bilincindedir, bu nedenle de tarihin bilincindedir. Geçmiş, bugün ve gelecek, tarihin sonsuz zinciri içinde birbirlerine bağlıdır (Carr, 2002: 152). Çağdaş tarih bilinci, geleneğin getirdiği her şeye karşı sorgulayıcı bir tutum sergiler. Geçmişten gelen sesi gözü kapalı dinlemez; sorgulayarak ve üstünde düşünerek onu köklerinin bulunduğu bağlama yerleştirir ve bu yolla önemini ve değerini saptar (Gadamer, 1990: 83-84). Perspektif teorisinin oluşması için objektif bir tarih bilinci anlayışı gereklidir (Walsh, 2006: 134-135).

Tarih bilinci, varlığı üç zamansal boyuttan görme yeteneği (Thorp, 2020: 54), zamana karşı nesiller arası zihinsel bir yönelimdir. Bu yönelim, insanın zaman içinde ileri geri düşünme yeteneğine dayanmaktadır. Tarih bilinci, geçmişi anlamlandırma ile geleceğe yönelik beklentiler oluşturma arasındaki etkileşimdir. Tarih bilinci için zaman, yalnızca teknik bir ölçü değil, insan tarafından verilen anlamlar ve ahlaki konularla yüklü bir maddedir (Ahonen, 2005: 698-699). Tarih bilincinin bir topluma, toplumsal birime veya kültüre bağlılık olarak kavramsallaştırılması dar bir tanımlamadır (Dinç, 2016: 75).

Tarih bilinci kavramını ilk kez Alman araştırmacı Karl-Ernst Jeismann tanımlamıştır. Jeismann'a göre tarih bilinci, birbiriyle bağlantılı dört boyuttan oluşmaktadır:

- İnsanların eylemleri, uygulamaları, düşünceleri ve duygularının, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında dinamik bir şekilde bağlantılar oluşturacak şekilde zamana bağlı olduğunun farkındalığı.
- Geçmiş bağlamların şimdiki zamanla nasıl iletişim kurduğunun bilincine varılması ve gelecekteki değişim için iç görü sağlamanın önemli hale getirilmesi.
- Günümüzdeki kavramların, fikirlerin ve organizasyonların geçmişten etkilendiğine dair farkındalık.
- Tarih bilincinin bireyin duygusal deneyimi ile ortak bilgi birikimi arasındaki oluşan bağlantıya dayandığına dair farkındalık (Ammert Edling, Sharp ve Löfström, 2020: 339-340).

Danimarkalı araştırmacı Bernard Eric Jensen, Jeismann'ın dört boyutu içinde tarih bilincinin gerçek tanımının ikinci boyut olduğu görüşündedir. Jensen'e göre tarih bilinci farklı zamansal boyutlar arasındaki bağlantıyı içeren bir yetkinliktir (Thorp, 2020: 54).

Alman tarih eğitimcisi Hans-Jürgen Pandel tarih eğitimi araştırmalarında tarih bilincinin boyutları üzerine çalışmalar yapmıştır. Hans Jürgen Pandel'in (1991: 3-4) yedi temel kategoride sınıflandırdığı tarih bilincinin ilk üç kategorisini tarihsellik (Geschichtlichkeit), dört kategorisini toplumsallık (Gesellschaftlichkeit) oluşturmaktadır.

Tarihsellik Kategorileri;

- Zamansal Bilinç (Temporalbewußtsein)
- Gerçeklik Bilinci (Wirklichkeitsbewußtsein)
- Tarihsellik Bilinci (Historizitätsbewußtsein)

Toplumsallık Kategorileri;

- Kimlik Bilinci (İdentitätbewußtsein)
- Siyasi Bilinç (Politisches Bewußtsein)
- Ekonomik-Sosyal Bilinç (Ökonomisch-soziales Bewußtsein)
- Ahlaki Bilinç (Moralisches Bewußtsein)

Hans-Jürgen Pandel'e göre tarihin esas alanını tarihsellik kategorileri oluşturur. Tarihsellik kategorilerinin tanımlayıcı kavramları;

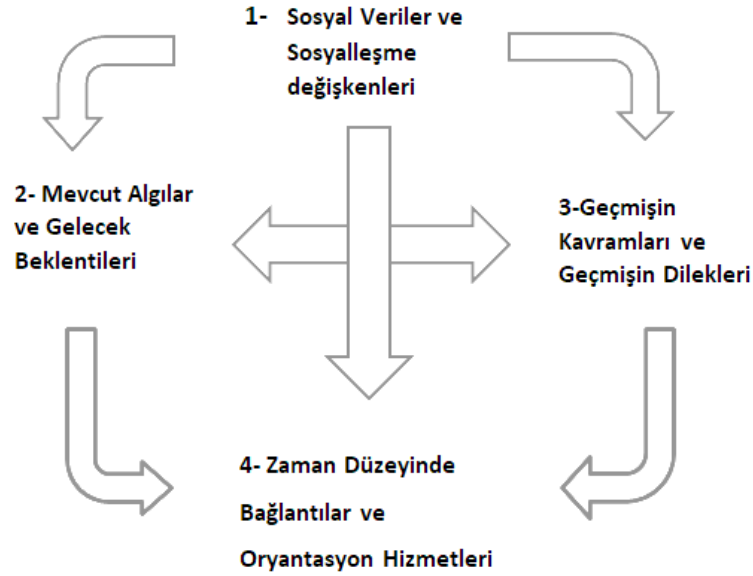
- Zamansal Bilinç: Dün/bugün/yarın
- Gerçeklik Bilinci: Gerçek/hayal
- Tarihsellik Bilinci: Durağan/değişken

Alman tarih eğitimcisi Bodo von Borries'e göre, tarih bilinci teorilerini göz önünde bulundurarak, geçmişin yorumları, şimdiki algılar ve gelecek beklentileri arasındaki karmaşık bağlantılara dikkat etmek ve bunların kültürel özelliklerini incelemek önemlidir. Borries "Avrupa Kültür Karşılaştırmasında Ergenlik Tarihi Bilinci Deneysel Pilot Çalışmanın Deneyimleri ve Sonuçları 1992" çalışmasına dayanarak tarih bilincinin yapısal şemasını (Von Borries, 1994: 15) yapmıştır (Bkz. Şekil 1).

Kültürlerarası karşılaştırma için tarihsel farkındalığın kuramsallaştırılmasını gerekli gören Von Borries Şekil 1'de geçmişin yorumları ile bugünün algılanması arasındaki karmaşık bağlantıları ve gelecek beklentilerinin bunlara ilişkin kültürel özgüllüğünün yapısını vermiştir. Von Borries'e göre bu yapı, tarihsel bilinçle ilgili tüm sorular için geçerlidir. Bu yapıda sosyal veriler ve sosyalleşme değişkenleri zaman düzeyinde bağlantılar ve oryantasyon hizmetlerini doğrudan etkilemektedir. Mevcut algılar ve gelecek beklentileri ile geçmişin kavramları ve geçmişin dilekleri arasında da karşılıklı etkileşim durumu söz konusudur. Bu yapıya tüm öğelerin birbirini etkilediği çevrimsel bir ilişki hâkimdir.

20. yüzyılın sonlarından itibaren tarih didaktiğinde ve tarih eğitimi araştırmalarında tarih bilinci, bilişsel ve epistemolojik bir kategori olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle tarih bilinci bireysel bir yetkinlik olarak ele alınmakta ve insanların geçmişi anlayabileceği bilişsel kapasitelerin eğitimi için kullanılmaktadır (Adriaansen ve Grever, 2019: 815). Tarih eğitimi ile öğrencilerin, tarih inşa etme, tarih bilincine sahip olma (Thorp, 2020: 50), tarihsel düşünme becerileri kazanma, kanıt, süreklilik ve değişim gibi meta tarihsel kavramları geliştirmeleri hedeflenmektedir. Belçikalı eğitimci Raf de Keyser ve arkadaşlarına (1999) göre tarih eğitiminin nihaî amacı tarih bilincinin geliştirilmesidir (akt. Ata, 2002: 81).

Şekil 1

Bodo von Borries'e Göre Tarih Bilincinin Yapısı¹ (Von Borries, 1994: 15)

Öğrencilerde tarih bilincinin gelişiminde üç farklı yetkinlik amaçlanmaktadır.

- Tarihsel bir referans çerçevesinin kullanılabilmesi
- Tarihi kaynakları eleştirel olarak inceleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğinin geliştirilmesi
- Tarihin kullanımları üzerinde düşünebilmesi (Alvén, Eliasson, Yngvéus ve Rosenlund 2015: 171-172).

Tarih bilincinin eleştirel ve sağlam temellere oturması tarih eğitimi açısından önemlidir. Tarih eğitiminde esas olan öğrencilerin tarih disiplininin niteliğini anlaması, tarih ile geçmiş arasındaki farkı görmesi, tarihçinin çalışma yöntemlerini öğrenerek tarihi kaynaklarla tanışmasıdır (Kaya, 2006: 36). Öğrencilerde tarih bilincinin güçlendirilmesi için İngiltere, İsveç, Hollanda ve Almanya devlet müfredatlarında değişiklikler yapılmıştır. İngiltere’de Lee ve Ashby (2000), Shemilt’in (1980, 2000) deneysel araştırmaları sonucunda tarih eğitiminin, hikâye anlatmaktan ve olgusal bilgileri öğrenmekten daha fazlasını içerdiği kabul edilmiştir. 1980’de Cambridge Tarih Projesi, ikinci dereceden kavramlara (kanıt, açıklama, tarihsel hesap) dayalı bir müfredat geliştirirken, Lee ve Ashby (2000) altı aşamalı bir tarihsel öğrenme modeli tanımlamışlardır. Shemilt (2000), Lee ve Ashby (2000), Jörn Rüsen (2004) “geçmişin geçmişliği” ni tarihsel gerçekliğin bir niteliği olarak kabul etmiş ve öğrenme sürecinde eğitim yoluyla keşfedilebileceğini savunmuşlardır (Adriaansen ve Grever, 2019: 816-818). İsveç tarih eğitimcisi Thorp, 2015 yılında İsveç ortaokullarında tarih eğitiminin durumuna ilişkin yapılan anket sonuçlarını değerlendirdiği makalesinde, tarih bilincinin İsveç tarih eğitiminin temel kavramlarından birisini oluşturduğunu ve İsveç okullarında tarih öğretiminin amacının öğrencilerin tarih bilincini geliştirmek olduğunu ifade etmiştir (Thorp, 2020: 50). Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2018 yılında yayınladığı Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı (9, 10 ve 11.sınıflar) amaçlarının 4. maddesinde “Öğrencilerin yaşadıkları toplum, ülke ve

¹ Bodo Von Borries ‘ten 14/3/2022 tarihinde e-mail yoluyla alınan yazılı izinle Türkçe’ye çevrilmiş ve yeniden kullanılmıştır.

dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri" (MEB, 2018: 12) ifadeleri yer almaktadır.

ABD'de, Jerome Bruner'in bilişsel alandaki çalışmalarından etkilenen tarih eğitimcileri Stearns, Seixas ve Wineburg, tarih derslerinde sorgulanmayan tarihsel anlatıları ezberlemek yerine anlamlandırma yolunu savunmuşlardır. Kanadalı tarih eğitimcisi Seixas'a göre tarih bilincinin gelişimi ile öğrencilerin tarihsel düşünme kapasitesi arasında bir ilişki vardır. Seixas, tarih eğitiminin çeşitli rollerini açıklığa kavuşturmak için tarih/hafıza matrisi tasarlamış (Adriaansen ve Grever, 2019: 819), tarih okuryazarlığı ve tarihsel farkındalık terimlerinin kapsamını genişleterek, tarih bilincini, hayata ve dünyaya yönelim için hayati bir varlık olarak görmüştür (Ahonen, 2005: 698). Peter Seixas, Vancouver'da tarih bilincini görselleştirmek ve çeşitli yönlerini araştırmak amacıyla Tarih Bilinci Çalışmaları Merkezi'ni kurmuştur. Seixas, tarih bilincinin kuramsallaştırılmasını ilerletmek için beş ilke önermektedir.

- Akademik ve popüler tarih arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır,
- Deneysel araştırma ve uygulama arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır,
- Kültürlerarası karşılaştırma yapılmalıdır,
- Açık, demokratik ve adil bir toplum teşvik edilmelidir,
- Tarih bilinci çalışmaları tarihselleşmelidir (Seixas, 2004: 10-11).

Jörn Rüsen'e Göre Tarih Bilinci

Alman tarih eğitimcisi Jörn Rüsen'e göre tarih bilinci, tarihsel hafızanın özel bir biçimidir. Ona kök salmıştır ve büyük ölçüde onunla özdeştir, ancak bazı önemli yönlerden de farklıdır. Tarih bilincinin özgüllüğü, geçmişin şimdiki zamanla ve şimdiki zaman aracılığıyla geleceğe ilişkin zamansal perspektifin karmaşık ve ayrıntılı olarak tasarlanması gerçeğinde yatmaktadır. Özellikle modern dünyada tarih bilinci, geçmişi şimdiki zamandan uzaklaştırarak ona başka bir şey görünümü verir. Bunu geçmişi bugün için anlamsız kılmak için değil, geçmişe tarihsel ilişkinin özel önemini atfetmek için yapmaktadır. Tarihsel ilişki, geçmiş ile şimdi arasındaki zamansal bir gerilim, nitel bir farklılık ve onun diyalektiği ve zaman içindeki tartışmacı-anlatısal dolayım tarafından belirlenmektedir (Rüsen, 2007a: 174-175).

Rüsen'e göre hafızanın hayati gücü, hatırlayanların gerçekten deneyimlediği geçmişin hafızalarında canlı tutulmasında yatar. Geçmişin tarihsel hale gelmesi için, zamana geri dönmenin zihinsel prosedürü biyografik yaşam süresinin ötesine, nesiller zincirine ulaşması gerekir. Buna göre tarihsel düşüncenin gelecekteki beklentileri, bireylerin yaşam beklentilerinin çok ötesine, gelecek nesillerin geleceğine ulaşır. Böylece, geçmişle olan tarihsel ilişki, muazzam miktarda deneyimle zenginleştirilir. Tarihsel deneyimin ağırlığı ve anlamı ancak bu özel tarihsel hafıza türünde ortaya çıkar ve değerlendirilir. Tarih bilincinin zihinsel süreci, bugünü anlamak ve geleceği belirlemek için geçmişi yorumlayarak zaman deneyimini anlamlandırmak olarak tanımlanabilir (Rüsen, 2007b: 18).

Rüsen'in çok yönlü tarih bilinci anlayışında:

- Farklı bilinç ve farkındalık dereceleri
- Farklı boyutlar (politik, bilişsel, retorik ve estetik)
- Sıradan olandan karmaşık olana değişen sesletim modları
- Farklı zihinsel yapılar
- Tarihin dört tür anlatı inşası yer almaktadır.

Rüsen'in tipolojisi, Leopold von Ranke, Johann Gustav Droysen, Hayden White veya Frank Ankersmit gibi düşünürlerin profesyonel tarihyazımsal düşünme tarzlarının yeniden yapılandırılmasına dayanmaktadır. Rüsen tipolojisine, gelişmenin en düşük olandan en yüksek olana doğru ilerlediği, ancak alt düzeylerden tamamen vazgeçmediği ilerici bir mantık hâkimdir (Kölbl ve Konrad, 2015: 17-24). Alman tarih eğitimcisi Jörn Rüsen, tarih bilincini ahlaki ve zamansal bilincin bir sentezi olarak kavramsallaştırmış ve tarih bilincinin prosedürlerini ortaya çıkaran teorik bir model geliştirmiştir (Adriaansen ve Grever, 2019: 818).

Tablo 1

Rüsen'e Göre Tarih Bilinç Tipleri ve Performans Göstergeleri² (Rüsen, 2004:72).

	Gelenekçi Kavramsallaştırma	İdealleştiren Kavramsallaştırma	Eleştirel Kavramsallaştırma	Dinamik Kavramsallaştırma
Zaman deneyimi	Zorunlu bir yaşam biçiminin tekrarı	Genel davranış kurallarını veya değerler sistemlerini temsil eden	Gerçek yaşam biçimlerini ve değer sistemlerini sorunsallaştırmak	Yabancı yaşam biçimlerinin uygun olanlara dönüşmesi
Tarihsel öneme sahip modeller	Zamansal değişimde zorunlu bir yaşam formunun kalıcılığı	Sosyal hayatın zamansız kuralları, değerlerin zamansız geçerliliği	Geçerliliklerini inkâr ederek tarihsel öneme sahip kalıpların kırılması	Yaşam biçimlerinin kalıcılığını sürdürülebilmek için değiştiği gelişmelerdir.
Dış yaşam yönelimi	Geçerli bir ortak yaşam hakkında rıza ile önceden verilmiş emirlerin onaylanması	Tuhaf durumları olan ve olması gereken şeylerin düzenlilikleriyle ilişkilendirme	Önceden verilmiş yükümlülüklerle karşı kişinin kendi bakış açısının sınırlandırılması	Ortak bir kalkınma perspektifi içinde farklı bakış açılarının kabulü
İç yaşam yönelimi	Önceden belirlenmiş yaşam formlarının sınırlandırılarak içselleştirilmesi-rol alma	Benlik kavramlarını genel kural ve ilkelerle ilişkilendirme-genelleme yoluyla rol meşrulaştırma	Dış rol oluşturma yükümlülüklerini reddederek kendine güvenme	Kalıcılık ve kendine güvenin gerekli koşulları olarak benlik kavramlarının değişimi ve dönüşümü-roller dengesi
Ahlaki değerlerle ilişki	Ahlak zorunlu emirlerle belirlenir, sorgusuz sualsiz geçerlilik	Ahlak, değerler ve değer sistemlerindeki yükümlülüğün genelliğidir.	Geçerliliğini inkâr ederek değerlerin ahlaki gücünü kırmak	Ahlakın zamansallaştırılması, daha fazla gelişme değişiklikleri bir ahlak koşulu haline gelir
Ahlaki akıl yürütme ile ilişki	Değerlerin nedeni ahlaki sorularda rızaya izin veren etkin ön yargılardır	Kurallara ve ilkelere atıfta bulunarak genelleme yoluyla tartışma	Değer eleştirisi ve ideoloji eleştirisini ahlaki söylemlerin önemli stratejileri olarak kurmak	Zamansal değişim, ahlaki değerlerin geçerliliği için belirleyici bir argüman haline gelir

Jörn Rüsen, gelenekçi, idealleştiren, eleştirel ve dinamik kavramsallaştırma olmak üzere dört tip tarih bilinci tanımlamıştır. Tarih bilincinin bu şekilde tiplere ayrılmasında, bireylerin tarihi bilgilerini gündelik hayatlarında kullanımlarının yönü ve amacı tayin etmektedir. Tarih bilinci tipleri arasında keskin bir ayrım söz konusu olmayıp, gelişme gelenekçi kavramsallaştırma kategorisinden dinamik kavramsallaştırma kategorisine doğrudur.

² Jörn Rüsen'den 12.08.2021 tarihinde alınan yazılı izinle kullanılmıştır.

- Gelenekçi tarih bilinç kategorisinin karakteristik özelliği, kişinin mensubu olduğu toplumun yaşam biçimlerini, değer yargılarını, inançlarını, örf ve adetlerini hafızasında canlı tutmasıdır. Kültürel miras olarak kabul edilen bu öğelerin gelecek yüzyıllarda da var olabilmelerini ve sürekliliklerini sağlamak için gelecek nesillere kültürel aktarım amaçlanmaktadır. Kimlik oluşumunda geçmişten gelen değer yargıları ve ahlaki kurallar sorgulanmadan kabul edilir.
- İdealleştiren tarih bilinci kategorisinin karakteristik özelliği, kişinin geçmişteki spesifik olaylardan ders çıkarması gerekliliğidir. Toplumsal değerlerin genel-geçer kuralları olduğu ve bu kuralların gelecek nesillere aktarmanın zorunlu olduğu düşüncesi hâkimdir. "Historia vitae magistra: tarih hayatın öğretmenidir" anlayışı geçerlidir. Toplum tarafından verilen kimlik özellikleri sorgulamadan kabul edilir. Değişime gerek duyulmaz. Ahlaki kurallara muhalefet etmeden uyulur.
- Eleştirel tarih bilinci kategorisinin karakteristik özelliğinde, kişi yeni ve farklı bakış açılarına sahip, değerler sistemini, tarihsel yönelimleri ve yaşayış tarzını sorgulayan, önceden verilmiş karar ve kurallara karşı "hayır" diyebilen inatçı bir anlayışa sahiptir. Kimlik oluşumunda bağımsız davranır. Geleneksel yorumları ve davranış kalıplarını ortadan kaldırarak bilinçli bir bakış açısı geliştirir.
- Dinamik tarih bilincinin karakteristik özelliği, kişi de değişim perspektifinin ön planda olmasıdır. Kurumların varlıklarını uzun süre devam ettirebilmek için yaşam biçiminin zaman içerisinde değişmesi gerektiği bilinci hâkimdir. Kişi, farklı bakış açılarını kabul eder, gerektiği zaman eğitim yoluyla kendisini değiştirme, dönüştürme kabiliyetine sahiptir. Bu düzeyde değer yargıları ve ahlaki kuralların zaman içinde değişebileceği kabul edilir (Rüsen, 2004: 71-78)

Tarih yazımında yaygın olarak kullanılan anlatı tekniği, geçmişi yeniden yaratmanın en geçerli ve başarılı yolu olarak algılanmıştır. Anlatı, belirli bir zaman dilimi içindeki gerçek ya da kurgusal olayları ve durumları ele alan söylem türüdür. Pek çok türü ve formu olan anlatı tekniği, iletişime ilişkin bir yapıdır (Safran ve Şimşek, 2011: 204- 205). Jörn Rüsen, tarih bilincini (özellikle ahlaki bilinci) somutlaştırmak ve tarih bilincinin pratik yaşamdaki işlevini ortaya koymak amacıyla makalesine aşağıda yer alan anlatı ile başlamıştır.

Samuel Johnson'ın Batı Adalarına Yolculuk (1775) kitabında yer alan anlatıya göre, uzak geçmişte, Maclean klan şefi, İskoç kralından başka bir klanın topraklarını hibe aldı. Maclean, yeni topraklarını ele geçirmek için eşi ile beraber harekete geçti. Fakat savaşta yenilerek hayatını kaybetti. Karısı galiplerin eline geçtiği zaman hamile idi. Galip klanın reisi, hamile Leydi Maclean'ı bir şartla Maclonich ailesinin velayetine geçmesine izin verdi. Eğer doğacak çocuk erkek olursa öldürülecek, kız olursa yaşamasına izin verilecekti. Lady Maclean erkek çocuk doğurduğu sırada Maclonich 'in karısı da bir kız çocuk doğurdu. İki aile çocukları değiştirdiler. Bu değişimle erkek çocuk Maclean, doğumdan önce kendisine verilen ölüm cezasından kurtuldu ve zamanla kendi mirasına kavuştu. Maclonich klanına minnettarlıkla, Col kalesini, kendisini tehlikede hisseden Maclonich ailesinin üyeleri için sığınak olarak belirledi ve kale duvarındaki taşın üzerine Highland anlaşmasında yer alan "Maclonich klanından herhangi biri, gece yarısı elinde bir adam başı ile bu kaleye gelirse, burada güvenlik ve korunma bulacaktır" ibaresini yazdırdı (Rüsen, 2004: 63-64).

Rüsen yukarıda bulunan anlatıdan hareketle tarih bilinç tiplerini belirlemek için şu soruyu yöneltmektedir;

Şu anda atalarının kalesinde yaşayan Maclean klanının bir üyesi olduğunu hayal et; karanlık bir gecede Maclonich klanının bir üyesi olan Ian, yardım istemek için kapını çalıyor ve işlediği iddia edilen bir suçtan dolayı polis tarafından arandığını söylüyor. Nasıl tepki verirsin? Onun polisten gizlenmesine yardım mı edersin yoksa başka bir davranışta mı bulunursun? Bu kararını başka bir arkadaşına anlatırken de inandırıcı ve yorumlanabilir olmalısın (Rüsen, 2004: 64-65).

Jörn Rüsen'e göre bu durumda verilecek dört muhtemel cevap vardır:

- Ian Maclonich'i saklayabilirsin. Çünkü Antik Highland Antlaşmasına saygılı olmak senin için bağlayıcı bir yükümlülük. Bu durumda arkadaşına -bir Maclean olarak- Ian'a yardım etmek zorunda hissettiğini söyleyeceksin. Çünkü iki klan arasında eski ve hâlâ var olan bağları bağlayıcı olarak görüyorsun. Eski klan anlaşmasına uygun olarak Ian Maclonich'i polisten gizleyerek iki klan arasındaki ilişkideki uzun süreli geçerliliği yenileyecek ve yeri değiştirilmiş bebeklerin efsanesini anlatmaya devam edeceksin.
- Ian Maclonich'i gizleyebilirsin, çünkü geçmişte bir Maclonich bir Maclean klanı üyesine yardım etmişti. Şimdi karşılıklı iyilik ilkesi temelinde karşılık vermek zorunda hissediyorsun. Ya da klanlar arasındaki bir antlaşmanın yükümlülüğünü yerine getirmek için yardım ettiğini söyleyebilirsin. Çünkü anlaşmalar bu şekilde muhafaza edilmelidir, bunlar bağlayıcı nitelikte bir anlaşmadır.
- Ian Maclonich'i saklamayı reddedebilirsin. O zaman bebeklerin öyküsünü ve yazıtlı taşınan inandığını, herhangi bir delilden veya bağlayıcı geçerlilikten yoksun bir "efsane" olduğunu, modern İngiliz hukukunun yürürlüğe girmesinden bu yana eski klan anlaşmalarının geçerliliğini yitirdiğini ve modasının geçtiğini iddia edebilirsin. Bu durumda, eski antlaşmayı koruma yükümlülüğünden kurtulmak için bir dizi kritik tarihsel argüman sunarsın.
- Ian Maclonich'i, polisten saklanmanın yararsız olduğu ve kendisini polise teslim etmenin onun için daha iyi olacağına ikna etmeye karar verebilirsin. Onun için en iyi avukatı tutacağına ve yardımcı olmak için elinden geleni yapacağına söz verebilirsin. Bu durumda, bebeklerin öyküsünü anlatırsın, ancak şu argümanı ekleyerek onu sınırlandırır: Hukuk sistemi, modern çağ öncesi klan yasasından modern döneme kadar büyük bir dönüşüm geçirdi. Hâlâ Maclonich klanından birine yardım etmek zorunda hissediyorsun, ancak bunu eski antlaşmanın öngördüğü gibi değil, modern düşüncelere dayalı bir şekilde yapmak istiyorsun (Rüsen, 2004: 64-65). Anlatıdan hareketle Rüsen'in sorduğu soruya verilen cevap ve bu cevabı verenin ortaya koyduğu eylem o kişinin hangi tarih bilinç tipine ait olduğunun belirlenmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, tarih bilinci üzerine yazılmış, yazı başlığı ve/veya içeriği tarih bilinci konulu olan, Türkiye'de atıf alan, Rüsen'in dört tür tarih bilinç tipi özelliğinden en az birisinin performans göstergelerine sahip Türkçe yazıların, Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinç Tipleri Performans Göstergelerine" (TBTPG) göre, hangi tarih bilinci tipine girdiğinin tespit etmektir. Çalışma kapsamında Hilmi Ziya Ülken (1948), Nihal Atsız (1951), Osman Turan (1968), Nevzat Kösoğlu (1970?), İbrahim Kafesoğlu (1986), Şahin Uçar (1987), İlhan Tekeli (1998), Oktay Ekinci (1999), İskender Öksüz (2007) ve M. Şükrü Hanioglu'nun (2012) tarih bilinci ile ilgili olan yazıları Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinci Tipleri Performans Göstergeleri" (TBTPG) esas alınarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de ilgili literatür incelendiğinde tarih eğitimcisi ve filozofu Jörn Rüsen'in tarih bilinç tipleri üzerine nitel bir araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın ileride yapılacak olan yeni çalışmalara ilham kaynağı olacağı ve tarih bilinci alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Tarih bilinci üzerine yazılmış, yazı başlığı ve/veya içeriği tarih bilinci konulu olan, Türkiye'de atıf alan, Rüsen'in dört tür tarih bilinç tipi özelliğinden en az birisinin performans göstergelerine sahip Türkçe yazıların, Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinç Tipleri Performans Göstergelerine" (TBTPG) göre, hangi tarih bilinci tipine girdiğini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. İlgili literatür ve belgeler üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çalışma Grubu

Rüsen'in dört tür tarih bilinç tipi özelliğinden en az birisinin performans göstergelerine sahip Türkçe yazılar arasından incelenecek eserlerin tespitinde "ölçüt örnekleme" yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde, araştırmacı tarafından belirlenmiş ya da önceden hazırlanmış bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumlar çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Bu amaçla Milli Kütüphane, üniversitelerin veri tabanları ve gazete arşivleri taranarak tarih bilinci ile ilgili olan yazılar ve makaleler kayıt altına alınmıştır. Ulaşılabilen 23 yazıdan 10 tanesi çalışma kapsamına dâhil edilmiştir, ölçüt örnekleme için belirlenen kriterlere uymayan çalışmalar kapsam dışına alınmıştır. Yazıların seçiminde aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir.

- Yazı başlığının ve/veya içeriğinin tarih bilinci (tarih şuuru/tarihi idrak) konulu olması
- Yazıların Rüsen'in dört tür tarih bilinç tipi özelliğinden en az birinin performans göstergesine sahip olması
- Yazıların Türkçe yazılmış olması
- Yazarların Türkiye'de atıf alan ve bilinen yazarlar olması
- Yazarların ulusal ve uluslararası alanda Türk kültürü, tarihi, felsefesi, mimarisi alanlarında bilimsel çalışmalar yapmış olması
- Yazılara isteyen herkesin erişebilme imkânının olması

Veri Analizi

Çalışma grubunu oluşturan 10 yazı üzerinde Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinç Tipleri ve Performans Göstergeleri" (Tablo 1) esas alınarak içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizinde Rüsen'in dört tip tarih bilincinin alt boyutları olan zaman deneyimi, tarihsel öneme sahip modeller, dış yaşam yönelimi, iç yaşam yönelimi, ahlaki değerlerle ilişki, ahlaki akıl yürütme ile ilişki özelliklerini taşıyan yazılar, ilgili bilinç tipinin göstergeleri kabul edilerek tasnif edilmiştir.

Tarih bilinci/tarih şuuru" başlığı altında ulaşılabilen Türkçe yazılar, kronolojik yazım sırası göz önünde bulundurularak ve Jörn Rüsen'in "Tarih Bilinç Tipleri Performans Göstergeleri" (TBTPG) esas alınarak içerik analizine tâbi tutulmuştur. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel'e (2019: 259) göre "içerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılıdır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar".

Çalışmada tespit edilen tarih bilinç tipleri arasında keskin bir ayrım söz konusu değildir. Bir yazıda hem gelenekçi hem de eleştirel kavramsallaştırma özellikleri gösteren örneklere rastlanabilmektedir. Birden çok özellik gösteren yazılarla ilgili nasıl bir kategori yapılacağına dair araştırmacı tarafından 5 Ağustos 2021 tarihinden Jörn Rüsen 'den mail yoluyla bilgi istenmiştir.

Araştırmacı mailinde;

Türkiye'deki tarihçilerin yazılarını tarih bilinci tiplerine göre sınıflandırmaya karar verdim. İncelediğim bazı metinlerde iki ya da üç tipi bir arada içeren cümlelere rastladım. Bir yazarın hem dinamik hem eleştirel hem de geleneksel cümleleri vardır. Öyleyse bu yazarı hangi kategoriye eklememi önerirsiniz?" (Ich beschloss, die Schriften der Historiker in der Türkei nach den Arten des historischen Bewusstseins zu klassifizieren. In einigen der von mir untersuchten Texte stieß ich auf Sätze, die zwei oder drei dieser Typen zusammen enthielten. Ein Autor hat sowohl genetische als auch kritische oder konventionelle Sätze. Wenn ja, welcher Kategorie würden Sie vorschlagen, dass ich diesen Autor hinzufüge?) Jörn Rüsen 7 Ağustos 2021 tarihli mailinde "Baskın olan türü seçmelisiniz. Şüphe durumunda her zaman "daha yüksek" olanı." (Sie sollten Typ wählen, der dominiert. Im Zweifelsfalle immer den „höheren“) şeklinde cevap vermiştir.

Araştırmacı tarafından Jörn Rüsen'e "Bu dört tarih bilinci tipinden hangisine ait olduğunuzu düşünüyorsunuz?" (Zu welcher dieser vier Arten von historischem Bewusstsein gehören Sie Ihrer Meinung nach?) sorusu yöneltilmiştir. Jörn Rüsen: "Genetik (Dinamik) tip" (zum genetischen Typ.) cevabını vermiştir. Jörn Rüsen'den gelen mailin yönlendirmesi ile tarih bilinci üzerine yazılan Türkçe yazılarda birden çok tarih bilinç tipine giren metinler, metin yazarlarının ağırlıklı görüşlerinden hareketle tasnif edilmiştir.

Bulgular

Hilmi Ziya Ülken ve Dinamik Kavramsallaştırma

Hilmi Ziya Ülken'in "Tarih Şuuru ve Vatan" (1923-1948) yazısında tarih bilinci konusunda görüşleri;

Tarih şuurunu vatanın köklerine doğru çevirmeden hakiki bir kültür ve dil yaratmasına imkân yoktur; büyük fikir mahsulleri ise ancak kültür ve dil yaratmış milletler arasında doğabilir. Her cemiyet gibi biz de tarihten önceki devirlerden bugüne kadar içinden geçtiğimiz bütün çağlarla iftihar edebiliriz. Fakat eski devirlerin rolünü tamamlamış şekillerine ait büyük eserlerle kanarak, yeni hayatın istediği şekli vereceğimiz muhtevayı meydana çıkarmadan; rolümüzü oynadığımızı, vazifemizi yaptığımızı zannederek büyük hataya düşmüş oluruz. Tarihin kaderi, bütün milletler gibi bizden de kendi şuurumuza kuvvetle sahip olmamızı bekliyor (s. 233).

Milletlerin hayatında rüştünü kazanmadan atlanacak hiçbir merhale, vazgeçilebilecek hiçbir ceht yoktur. Bugünkü medeniyetin dayandığı iman, bütün dikkatini kendi mazisine çevirerek, başka milletlerin numunelerinden faydalanarak, kendi kendini yaratma imanıdır (s.236).

Tarih şuurunu, kendi varlığımızın köklerini tanımak ve bugünkü hayatımızın potansiyelini aydınlatmak olduğuna göre bu işte, memleketin tarihi kadar şimdiki halini de bütün incelikleriyle bilmeliyiz. Kendimizi olduğumuzdan başka türlü tanımak, asla tanımak değildir (s. 241).

Hilmi Ziya Ülken (1923-1948) yazısı Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; "yeni hayatın istediği şekli

vereceğimiz muhtevayı meydana çıkarmadan”, “bugünkü hayatımızın potansiyelini aydınlatmak”, “başka milletlerin numunelerinden faydalanarak, kendi kendini yaratma imanıdır” ifadelerinden hareketle Ülken'in tarih bilinci düşüncesinde, geleceğe yönelik yaşam biçimlerinin tasarlanması, farklı bakış açılarının göz önünde bulundurulması yönlerinden dolayı dinamik kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Nihal Atsız ve İdealleştiren Kavramsallaştırma

Nihal Atsız'ın “Tarih Şuuru” (1951) makalesinde tarih bilinci konusunda görüşleri;

Millet haline geldikten sonra da milletlerin başına yabancı kuvvetlerin geçmesi güçleşir. Çünkü onda artık millî hafıza, yani tarih şuuru teşekkül etmiştir. Tarih şuuru, milletlerin hareket hatlarını tayine yarayan bir millî savunma silâhıdır. Hangi milletten düşmanlık gelmiştir? Hangi rejim faydalı veya tehlikelidir? Ne türlü şahıslar iyilik ve kötülük edebilir? İşte bütün bunların cevabını tarih şuuru verir. Olgun bir insana birtakım zehirlerle muvakkaten hafızası kaybettirildiği gibi, milletlere de milletlerin zehri olan propaganda, telkin ve iftira ile tarih şuurunu bir müddet kaybettirmek kabildir. Fakat olgun millet kendisini çabuk toplar. Yalan propagandanın tesiri giderilir. Hakikat meydana çıkar (s. 14).

Nihal Atsız (1951) yazısı Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. “Tarih şuuru, milletlerin hareket hatlarını tayine yarayan bir millî savunma silâhıdır. Hangi milletten düşmanlık gelmiştir? Hangi rejim faydalı veya tehlikelidir? Ne türlü şahıslar iyilik ve kötülük edebilir? İşte bütün bunların cevabını tarih şuuru verir.” Bu ifadeden hareketle Atsız'ın tarih bilinci düşüncesinde, tarihten ders alınması fikri hâkim olduğu için idealleştiren kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Osman Turan ve Dinamik Kavramsallaştırma

Osman Turan'ın “Tarih ve Mefkûre” (1968) yazısında tarih bilinci konusunda görüşleri;

Tarih şuuru din duygusu kadar eski olup insanların manevi vasıfları ve medeniyet seviyeleri nispetinde derinleşir. Beşeriyetin hafızası ve insanlığın tecrübesi mevkiinde bulunan tarih şuurda yaşadıkça, milletlerin şahsiyetlerini geliştirmeğe, kültür ve mefkûrelerini kuvvetlendirmeye hizmet eder. Tarihini bilmeyen ve şuurunu taşımayan milletler hafıza ve idraklerini kaybetmiş şaşkın kimselere benzer. Böyle bir durumda milletlerin yükselmeleri veya millet vasfını muhafaza etmeleri ve hatta dağılmamaları zordur. Beşeriyetin tekâmülünde bu derece ehemmiyeti olan tarih, medeniyetin yükselmesi ile muvazi olarak ilerler ve milletlerin istikbalini hazırlamakta yardımcı olur. Bu sebeple tarih kültürü ve şuur cemiyetlerin idareci ve seçkinleri için rehberlik vazifesi görür (s. 1-2).

Zira devrimizde tarih şuurunu taşıyan milletler milli kudret ve medeniyet hamlelerinde bu hazineden faydalandıkça tarihin onlar için faydası vardır. Bu sebeple tarih yazılıp bir kültür ve şuur kaynağı olmadıkça, toprak altında kalan kıymetli madenler gibi, hiçbir mana ifade etmez. Nitekim çağımızda her ileri millet veya her medeni hamleye girişen memleket hummalı bir şekilde tarih tetkiklerine girişmiş ve onu çok yüksek bir seviyeye erdirmişlerdir (s. IX).

Osman Turan (1968) yazısı Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; “Beşeriyetin hafızası ve insanlığın tecrübesi mevkiinde bulunan tarih şuurda yaşadıkça, milletlerin şahsiyetlerini geliştirmeğe, kültür ve mefkûrelerini kuvvetlendirmeye hizmet eder.”, “Çağımızda her ileri millet veya her

medeni hamleye girişen memleket hummalı bir şekilde tarih tetkiklerine girişmiş.” ifadelerinden hareketle Turan’ın tarih bilinci düşüncesinde, değişim ve gelişim fikri ön planda olduğundan dinamik kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Nevzat Kösoğlu ve Gelenekçi Kavramsallaştırma

Nevzat Kösoğlu’nun “Tarih Şuuru” (1970?) yazısında tarih bilinci ile ilgili görüşleri;

Tarih, yeni yetişen gençlerimize bir güç kaynağı olarak, millî kültürlerine, kendilerine güven veren bir birikim olarak okutulduğu zaman, işlenmiş bir maden gibi faydalı olur. İyi bir tarih eğitimi, “Türk’üm” dediği zaman ferdi, iki bin-üç bin yıllık bir şuur genişlemesine götürür; kendisini bu uzun ve büyük birikimin bir parçası ve sahibi gibi hisseder. Bu güven duygusu, toplumun her alandaki başarılarının olmazsa olmaz şartıdır. Kendine güvenini yitiren toplumların da fertlerinde vadedebilecekleri bir başarı yoktur (s.84).

Tarih eğitiminin asıl önemi, kazandırdığı bu güven ve kimlik duygusundandır. Tarihin ibret için okunması, ancak ibret alabilecek durumdaki yönetici kesimler içindir. Temel eğitimin, vatandaşlık eğitiminin amacı işaret ettiğimiz güven ve kimlik duygusunun kazandırılmasıdır. Bu tespitler, tarih yazıcılığının ilkelerini de ortaya koymuş olmaktadır. Tarih bu şuur ve güveni verecek biçimde yazılmalı ve okutulmalıdır ki, Ziya Gökalp buna milli tarihçilik demektedir (s. 85).

Nevzat Kösoğlu (1970?) yazısı Rüsen’in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; “İyi bir tarih eğitimi, ‘Türk’üm’ dediği zaman ferdi, iki bin-üç bin yıllık bir şuur genişlemesine götürür; kendisini bu uzun ve büyük birikimin bir parçası ve sahibi gibi hisseder”, “Tarih eğitiminin asıl önemi, kazandırdığı bu güven ve kimlik duygusundandır.” ifadelerinden hareketle Kösoğlu’nun tarih bilinci düşüncesine örf ve adetleri canlı tutma, kimlik kazandırma duygusunun hâkim olmasından dolayı gelenekçi kavramsallaştırma performans göstergeleri tespit edilmişti.

İbrahim Kafesoğlu ve İdealleştiren Kavramsallaştırma

İbrahim Kafesoğlu, “Milli Tarih Şuuru” (1986) isimli makalesinde tarih bilinci ile ilgili görüşleri;

Felakete düşmüş ya da düşürülmüş bir millet nasıl kurtarılacaktır? Milli tarihin idraklere yerleştirilmesi, mazideki tarihi aksiyonların özü durumundaki milli kültüre sahip çıkılması, onun doğru değerlendirilmesi yaşatılması ve yüceltilmesi gayreti ile. Bu gayretin yolu eğitimden geçer (okullarda müfredat programları, ders kitapları, üniversitede milli konuların, -dil, din, hukuk, sanat, gelenekler vb.- incelenip halka aktarılması) ve sonra aynı gayretin meyveleri edebiyat ve güzel sanatlar aracılığı ile memlekette yayılır ve kökleşir (tarihi hatıraları destanlaştıran romanlar hikâyeler, kahramanlıkları dile getiren şiirler, sahne eserleri manzumeler, milli melodiler üzerine kurulu besteler vb.) Bunlar yurdun her yerinde millet tarafından, heyecanla okunup, dinlenip, samimiyetle bağıra basıldığı işte o zaman Milli tarih şuurunu baştan başa ülke sathını kaplayan asil, sihirli bir örtü gibi milleti sıcak, koruyucu, güven verici, hamle aşılaiyıcı hikâyesinin altına almış demektir. Tarih şuurunu milletlerin hayatında o kadar etkili olmaktadır ki, bilindiği üzere, prensibini bu şuurun canlı tutulması ve geliştirilmesi düşüncesine dayandıran hususi bir tarih inceleme ve yazma metodu teşekkül etmiş (pragmatik tarz) ve ayrıca bir de tarih şuurunun işlenmesi bakımından “ekspresyonist”

diye adlandırılan felsefi tarih anlayışı çığırı açılmıştır Milli tarih şuuru milleti ölümsüzleştiren başlıca manevi güç kaynağıdır” (s.28).

İbrahim Kafesoğlu (1986) makalesi Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; “Milli tarihin idraklere yerleştirilmesi, mazideki tarihi aksiyonların özü durumundaki milli kültüre sahip çıkılması, onun doğru değerlendirilmesi yaşatılması ve yüceltilmesi gayreti ile.”, “Tarih şuuru milletlerin hayatında o kadar etkili olmaktadır ki, bilindiği üzere, prensibini bu şuurun canlı tutulması ve geliştirilmesi düşüncesine dayandıran hususi bir tarih inceleme ve yazma metodu teşekkül etmiş” ifadelerinden hareketle Kafesoğlu'nun tarih bilinci düşüncesine, milli kültürün yüceltilmesi ve pragmatist anlayış egemen olduğu için idealleştiren kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Şahin Uçar ve Eleştirel Kavramsallaştırma

Şahin Uçar'ın “Tarihi İdrak ve Perspektif” (1987) yazısında tarih bilinci ile ilgili görüşleri; Tarihi perspektifin tarihi tahkiyeden önce geldiğine dair bu kısa ihtardan sonra, içinde yaşadığımız kültürel vasatın ve dünya görüşünün üzerine yükselebilmek sureti ile ‘kendi kültürümüz ve dünya görüşümüzü dahi mümkün olduğu kadar objektif bir tefsiri tabi tutmak’ diye tarif edeceğimiz bir tavrın, tarihin diğer bütün disiplinlere kıyasla başlıca avantajı ve vazifesi olduğunu da ilave edelim. Elbette bu fevkalade zor bir iştir: İnsanın kültürü topyekûn değerlendirmesi ve bilhassa kendi kültürü hakkında tarafsız olabilmesi pek kolay bir hadise değildir. Bir kere bir kültürü bütün veçheleri ile anlamak ve onun kusur veya meziyet teşkil eden cihetleri hakkında bî- taraf bir değerlendirme yapmak pek kolay bir iş değildir. Bu sebeple tarihi tefsir ederken, kültür veya medeniyet perspektifi de kâfi derecede geniş bir perspektif teşkil etmez; çünkü kendi kültürümüz veya yabancı kültürler hakkında konuşurken, mensup olduğumuz kültürün değerlerinden sıyrılmak zor olacaktır (s. 65-66).

Şahin Uçar'ın (1987) makalesi Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; “Bu sebeple tarihi tefsir ederken, kültür veya medeniyet perspektifi de kâfi derecede geniş bir perspektif teşkil etmez; çünkü kendi kültürümüz veya yabancı kültürler hakkında konuşurken, mensup olduğumuz kültürün değerlerinden sıyrılmak zor olacaktır.” ifadesinden hareketle Uçar'ın tarih bilinci düşüncesinde, bireylerin kendi kültürlerine karşı eleştirel değerlendirmede bulunmaları gerekliliği fikrinden hareketle eleştirel kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

İlhan Tekeli ve Dinamik Kavramsallaştırma

İlhan Tekeli “Tarih Bilinci ve Gençlik” (1998) kitabında tarih bilinci ile ilgili görüşleri; Bir bireyin tarih bilinci dediğimizde, öncelikle, o bireyin ister sosyalleşmesinin ister kendi yaşam deneyinin etkisiyle, tarihin farkında olması anlaşılmalıdır. Ama tarihin tarihini incelerken gördüğümüz üzere tarihin ne olduğu zaman içinde değişmektedir. Öyle ise tarih olarak farkında olunan şey değişeceği için, bu dönemlerde tarih bilinci olarak sahip olunanın da içeriği değişecektir (s.22-23).

En genel ifadesiyle bireyin tarih bilinci de süper egoyla ilişkili biçimde bireyin sosyalizasyon süreci içinde oluşmaktadır. Ama bu sosyalizasyon süreçlerini, bireylere hiç seçme olanağı bırakmayan, toplumdaki bireylerin tarih bilinçlerini tekdüze olarak belirleyen süreçler olarak görmek doğru olmaz. O zaman bireyler şeyleşir ve ayrı bir

birey düzeyinin varlığından söz etmek tamamen anlamını yitirir. Bu nedenle söz konusu süreçler, içinde bireysel farklılıkların oluşmasına olanak verecek süreçler biçiminde kavranmaya çalışılmalıdır (s. 24).

İlhan Tekeli'nin (1998) yazısı Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; "Öyle ise tarih olarak farkında olunan şey değişeceği için, bu dönemlerde tarih bilinci olarak sahip olunanın da içeriği değişecektir", "bireyin tarih bilinci de süper egoyla ilişkili biçimde bireyin sosyalizasyon süreci içinde oluşmaktadır", "söz konusu süreçler, içinde bireysel farklılıkların oluşmasına olanak verecek süreçler biçiminde kavranmaya çalışılmalıdır" ifadelerinden hareketle Tekeli'nin tarih bilinci düşüncesinde, değişim ve bireysel gelişim ön planda olduğundan dolayı dinamik kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Oktay Ekinci ve Eleştirel Kavramsallaştırma

Oktay Ekinci'nin "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu'nun 700. Yılında Tarih Bilinci ve Kültürel Sorumluluk" (1999) isimli makalesinde tarih bilinci ile ilgili görüşleri;

Cumhuriyetimizin 75 yılını geride bıraktığımız bu süreçte irdelediğimiz 625 yıllık Osmanlı dönemine yönelik temel gündemimiz, bu tarihsel sürecin siyasal sonuçları üzerinde içeriksiz ve çağdaş sorumluluklara aykırı tartışmalar yapmak yerine, aynı tarihsel dönemin "kültür, sanat ve uygarlık birikimlerine" karşı yeterli duyarlılık ve "sahiplenme" içinde olmadığımızın sorgulanması olmalıdır (s. 14).

İşte bu nedenlerle Mimarlar Odası da hem büyük bir mirası, hem de ulusal mimarlık ve sanat vizyonumuzda güçlü bir esin kaynağı olarak Osmanlı döneminde bu yurt coğrafyasına ve kentlere kazandırılmış kültürel değerlerin ve birikimin "neden korunamadığını" bir kez daha sorgulamak, koruma ve tarih bilincini taşımayan "muhafazakâr siyasetlerin" Osmanlı öykünmeciliğine dayalı politikalarındaki tutarsızlığı sergilemek ve bu anlamda 700. yılı uygarlığa karşı çağdaş sorumluluklar açısından bir durum değerlendirmesi yılı olarak da hedeflemek üzere, bu kongreyi düzenlemeyi görev bildi (s. 15).

Oktay Ekinci'nin (1999) makalesi Rüsen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; "Osmanlı döneminde bu yurt coğrafyasına ve kentlere kazandırılmış kültürel değerlerin ve birikimin "neden korunamadığını" bir kez daha sorgulamak, koruma ve tarih bilincini taşımayan "muhafazakâr siyasetlerin" Osmanlı öykünmeciliğine dayalı politikalarındaki tutarsızlığı sergilemek" ifadesinden hareketle Ekinci'nin tarih bilinci düşüncesine sorgulama ve tutarsızlıkları ortaya çıkarma anlayışı hâkim olduğu için eleştirel kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

İskender Öksüz ve Eleştirel Kavramsallaştırma

İskender Öksüz "Tarih Şuuru" (2007) isimli makalesinde tarih bilinci ile ilgili görüşleri;

Tarih şuurunun verilmesi, anlatması çok basit, gerçekleştirilmesi-Türkiye tecrübesinde açıkça gördüğümüz gibi- pek de kolay olmayan bir iş. Hayret verici gerçek de şu: tarih şuurunun önündeki en büyük engel, tarihi günlük politik siparişlere göre düzenleyebileceklerini sanan bürokratlardır. Onların bilgisiz, bilinçsiz müdahaleleri milli birliğin, milli devletin önündeki büyük engellerden biridir (s.7).

Tarih şuuru, bizim vermeye çalıştığımız gibi siyasi tarih değildir. Kötü anlatılmış kusursuz süpermenlerle, kara giysili kötü adamların hikâyesi de değildir. Sadece başarılarından, zaferlerden ibaret değildir. Zaferlerdir ama aynı zamanda yenilgilerdir. Başarılardır ama aynı zamanda felâketlerdir. Yalnız şan şeref değil ıstıraptır, acıdır. Tarih şuuru bürokrasi değildir, insandır (s.7).

İskender Öksüz'ün (2007) makalesi Rösen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; "Tarih şuurunun önündeki en büyük engel, tarihi günlük politik siparişlere göre düzenleyebileceklerini sanan bürokratlardır. Onların bilgisiz, bilinçsiz müdahaleleri milli birliğin, milli devletin önündeki büyük engellerden biridir.", "Tarih şuuru, bizim vermeye çalıştığımız gibi siyasi tarih değildir. Kötü anlatılmış kusursuz süpermenlerle, kara giysili kötü adamların hikâyesi de değildir." ifadelerinden hareketle Öksüz'ün tarih bilinci düşüncesinde, tarih şuurunun gelişimine engel olan nedenler sorgulandığı için eleştirel kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

M. Şükrü Hanioglu ve Eleştirel Kavramsallaştırma

M. Şükrü Hanioglu "Tarih bilincimizi artıralım tarihçilikten kurtulalım" (2012) isimli köşe yazısında tarih bilinci ile ilgili görüşleri;

Toplumumuz post-modern dünyada on dokuzuncu asır düşünce akımlarının egemen olduğu bir müze olma ayrıcalığına sahiptir. Bu asrın önemli niteliklerinden birisi olan ve "tarih bilinci" ile karıştırılan "tarihçilik" ise geçmişi tarihselleştiremememizin önemli nedenlerinden birisidir. Georg Iggers'in altını çizdiği gibi tarihçilik, "tarih bilincine sahip olmak" ya da "günümüzü anlamada tarihten yararlanma" değil, tarihin bir "amacı" olduğu ve değiştirilemez bir "ilerleme çizgisi" ne sahip bulunduğunu savunmaktır. Buna karşılık tarih bilincine sahip olma, içinde yaşanılan gerçeklik ile değişik bir gerçekliğin "farklılıklarını" bağlamlarından koparmadan karşılaştırabilmektir.

Tekrar altını çizmemiz gerekirse bu tarih bilincine sahip olmak, tarihi anlamak arzusu ile karıştırılmamalıdır. "Tarihçi" zihniyet için önemli olan tarihin belirli kanunlar çerçevesinde günümüzü ve geleceğimizi belirlemesidir. Bu düşüncenin fazlasıyla etkili olduğu toplumumuzda tarih bilgisinin son derece sınırlı olmasına karşılık, tarihin günümüzü ve geleceğimizi belirlediğine duyulan inanç fazlasıyla kuvvetlidir.

M. Şükrü Hanioglu (2012) yazısı Rösen'in tarih bilinç tipleri performans göstergeleri esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinde yer alan; "Buna karşılık tarih bilincine sahip olma, içinde yaşanılan gerçeklik ile değişik bir gerçekliğin "farklılıklarını" bağlamlarından koparmadan karşılaştırabilmektir." Ifadesinden hareketle Hanioglu'nun tarih bilinci düşüncesinde, tarih bilincinin toplumda yanlış anlaşıldığının eleştirisi yer aldığından dolayı eleştirel kavramsallaştırma performans özellikleri tespit edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada tarih bilinci üzerine yazılan 10 Türkçe yazı, Alman tarih filozofu ve tarih eğitimcisi Jörn Rösen'in Tarih Bilinç Tipleri Performans Göstergeleri (TBTPG) esas alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın yöntemi temel nitel araştırma, veri elde etme tekniği doküman incelemesi, veri analizi tekniği içerik analizi ve örnekleme yöntemi olarak "ölçüt örnekleme" kullanılmıştır. Yazıların seçiminde başlığın veya içeriğin tarih bilinci konulu olması,

Rüsen'in tarih bilinci performans göstergelerinden en az birine ait özellikler taşıması, Türkçe yazılmış olması, yazarların Türk tarihi, felsefesi, kültürü ve mimarisi alanında ulusal ve uluslararası alanda bilimsel çalışmalar yapmış olması gibi nitelikler aranmıştır.

Jörn Rüsen, gelenekçi, idealleştiren, eleştirel ve dinamik kavramsallaştırma olmak üzere dört tip tarih bilinci tanımlamıştır. Tarih bilincinin bu şekilde tiplere ayrılmasında, bireylerin tarihi bilgilerini gündelik hayatlarında kullanımlarının yönü ve amacı tayin etmektedir. Tarih bilinci tipleri arasında keskin bir ayrım söz konusu olmayıp, gelişme gelenekçi kavramsallaştırma kategorisinden dinamik kavramsallaştırma kategorisine doğrudur. Araştırma sonuçlarına göre tarih bilinci konulu 1948-2012 yıllarında kaleme alınan ve araştırmaya konu olan 10 Türkçe yazıdan 1 yazı gelenekçi, 2 yazı idealleştiren, 4 yazı eleştirel, 3 yazı dinamik kavramsallaştırma performans özelliği göstermiştir. İncelenen metinlerin 7 tanesinin Rüsen'in tarih bilinç tipolojisinin üst iki basamağında yani eleştirel ve dinamik kavramsallaştırma tipinde yer alması çalışma grubu içerisinde tarih yazımında tarih bilinci konusunda yeterli bilinç düzeyine ulaşıldığını göstermektedir. Nevzat Kösoğlu (1970?) yazısında, milli benlik, kimlik şuuru ve coşkulu bir ruh kazandıracak milli tarih anlayışının eğitime egemen olması düşüncesi, Rüsen'in tarih bilinç tipleri gelenekçi kavramsallaştırma performans göstergesi iç yaşam yönelimi alt boyutuna ait önceden belirlenmiş yaşam formlarının içselleştirilmesi anlayışı ile örtüşmektedir.

Nihal Atsız (1951) yazısında, tarih bilincinin tarihten ders alınması için gerekli olduğu yaklaşımı idealleştiren kavramsallaştırma performans göstergesinin tarihsel öneme sahip modeller alt boyutu ile ilişkilidir. İbrahim Kafesoğlu (1986) yazısında, tarih bilincine pragmatik açıdan yaklaşması Rüsen'in idealleştiren kavramsallaştırma performans göstergesinin tarihsel öneme sahip modeller alt boyutu ile ilişkilidir.

Şahin Uçar (1987) yazısında kişinin mensup olduğu kültüre karşı objektif olmasının zorluğu üzerinde durmuştur. Uçar'ın bu yaklaşımı eleştirel kavramsallaştırma performans göstergesi iç yaşam yönelimi alt boyutunun, dış rol oluşturma yükümlülüklerini reddederek kendine güvenme davranışı ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Oktay Ekinci (1999) makalesinde kültürel değerlerin ve birikimin korunamamasının sebeplerini tartışarak geleneksel tutumları eleştirmiştir. Ekinci'nin yaklaşımı eleştirel kavramsallaştırma performans göstergesi zaman deneyimi alt boyutunun gerçek yaşam biçimlerini ve değer sistemlerini sorunsallaştırmak davranışı ile uyumludur. İskender Öksüz (2007) yazısında tarih bilincinin gelişmesine engel olan bürokratları eleştirmiştir. Öksüz'ün yaklaşımı eleştirel kavramsallaştırma performans göstergesi zaman deneyimi alt boyutunun gerçek yaşam biçimlerini ve değer sistemlerini sorunsallaştırmak davranışı ile uyumludur. M. Şükrü Hanioğlu (2012) köşe yazısında tarihçilik ve tarih bilinci arasındaki farkları dile getirerek toplumda tarih bilinci kavramının yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Hanioğlu'nun yaklaşımı eleştirel kavramsallaştırma performans göstergesi dış yaşam yönelimi alt boyutunun önceden verilmiş yükümlülüklerle karşı kişinin kendi bakış açısının sınırlandırılması davranışı ile uyum halindedir.

Hilmi Ziya Ülken (1923-1948) yazısında tarih bilincine yeni hayata uyum sağlamak ve bugünkü hayatın potansiyeli artırmak açılarından yaklaşmıştır. Bu düşüncenin dinamik kavramsallaştırma performans göstergesinin bir alt boyutu olan zaman deneyimi ile benzeştiği tespit edilmiştir. Osman Turan (1968) yazısında tarih bilinci konusunda ileri ve medeni milletleri örnek alma düşüncesine sahiptir. Bu düşünce dinamik kavramsallaştırma göstergesinin dış yaşam yönelimi alt boyutunun ortak bir kalkınma perspektifi içinde farklı bakış açılarının kabulü olarak ortaya çıkması anlayışı ile uyumludur. İlhan Tekeli (1998) kitabında, tarih bilincini farkındalık olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirme dinamik

kavramsallaştırma göstergesinin tarihsel öneme sahip modeller alt boyutunun yaşam biçimlerinin kalıcılığını sürdürebilmek için değiştiği gelişmeleri fark etme anlayışı ile örtüşmektedir.

Gelişmiş bir tarih bilincinin en önemli özelliği zihnin farklı zamansal boyutlar arasında hareket edebilme; geçmiş, bugün ve gelecek arasında zihinsel süreçleri yönetebilme ve olaylara farklı perspektiften bakabilme yeteneğidir. Tarih bilincinin gelecek perspektifi için gerekli olduğu çağımızda farklı bakış açılarını kabul etmek ve zamansal değişime adapte olmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bunun için gerek tarih eğitiminde gerekse toplum hafızasında tarih bilincinin artırılmasına yönelik etkinliklere yer verilmelidir. 1970'li yıllardan itibaren Avrupa'da tarih bilincinin geliştirilmesine yönelik özellikle tarih eğitiminde müfredat ve uygulama alanında yoğun çabalar sarf edilmektedir. Eğitim alanında ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı 2018 yılında yayınladığı Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı'nda (9, 10 ve 11.sınıflar) öğrencilerin tarih dersleri aracılığı tarih bilincini geliştirilmesi maddesine yer vermiştir. Toplum hafızasında tarih bilincinin gelişimi ise tarihçilerin bu alanda farkındalık yaratacak çalışmalar yapmasına bağlıdır.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar; araştırmanın tasarlanma, uygulama, verilerin analiz ve değerlendirme aşamalarına eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Yazarlar; tarih bilinci düzeylerini belirleyerek bu alanda yepyeni ufukların açılmasına vesile olan, sorulan tüm soruları içtenlikle yanıtlayan tarih filozofu ve eğitimcisi Essen Beşerî Bilimler İleri Araştırmalar Enstitüsü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Jörn Rüsen'e, makalenin yazımında bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren ve pek çok kaynağa ulaşılmasına vesile olan Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bahri Ata'ya teşekkür eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar yaptıkları çalışma ile ilgili bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Adriaansen R. J., Grever M. (2019). Historical consciousness: the enigma of different paradigms, *Journal of Curriculum Studies*, 51:6, 814-830, <https://doi.org/10.1080/00220272.2019.165293>
- Ahonen, S. (2005). Historical consciousness: a viable paradigm for history education. *J.Curriculum Studies*, , Vol. 37, No. 6, 697-707 <https://doi.org/10.1080/00220270500158681>
- Alvén,F., Eliasson P., Axelsson C. Y., Rosenlund,D. (2015). Historical consciousness and historical thinking reflected in large-scale assessment in Sweden, *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas(Edt.), Routledge 171-182.New York.
- Ammert N., Edling S., Sharp H., Löfström, J.(2020). Why is ethics important in history education? A dialogue between the various ways of understanding the relationship

- between ethics and historical consciousness, *Ethics and Education*, 15:3, 336-354, <https://doi.org/10.1080/17449642.2020.1780899>
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde “dokümanlarla öğretim” yaklaşımı. *Türk Yurdu*, 22(175), 80-86.
- Atsız, N. (1951). Tarih şuuru. *Tarih, Kültür ve Kahramanlar* (13-21). Ötüken. Orkun. 29.
- Bergson, H. (1998). *Zihin kudreti*. (M Katircioğlu, Çev). İstanbul: MEB.
- Bıçak, A. (1996). Tarih bilinci, *Felsefe Dünyası*, 20, 46-58.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carr, E.H. (2002). *Tarih nedir?*. İstanbul: İletişim.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Collingwood, R.G. (1990). *Tarih tasarımı*. (K. Dinçer, Çev.). İstanbul: Ara.
- Dinç, E. (2016). Tarih bilinci açısından tarih öğretiminin amaçları. Mustafa Safran (Edt.), *Tarih Nasıl Öğretilir?*, İstanbul. Yeni İnsan
- Ekinci, O. (1999). Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. Yılında “tarih bilinci ve kültürel sorumluluk” Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı. *Mimarlık Dergisi*. Erişim: (15.08.2021) <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=349>
- Er, N. (1996), Bilinç ve bilinçaltı kavramlarının kronolojisi: 17.yüzyıldan günümüze kadar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(1) 1-16.
- Gadamer, H. G. (1990). Tarih bilinci sorunu. *Toplum bilimlerinde yorumcu yaklaşım*. Rabinov P.& Sullivan W. (T. Parla, Çev). İstanbul: Hürriyet.79-106
- Hanioğlu, M. Ş. (2012,05, 13). “Tarih bilincimizi artıralım, "tarihçi"likten kurtulalım”, *Sabah Gazetesi*. Erişim: (15.08.2021) <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2012/05/13/tarih-bilincimizi-artiralim-tarihcilikten-kurtulalim>
- Kafesoğlu, İ. (1986). Milli tarih şuuru. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/ Bugün/Yarın*, (12). 27-28.
- Kaya, R. (2006). Tarih eğitimi ve tarih bilinci. *Çağdaş Eğitim Dergisi*. 330(33-39).
- Kölbl, C., Konrad L. (2015). Historical consciousness in Germany; concept, implementation, assessment. *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas(Edt.), Routledge, 17-28. New York.
- Körber A., Meyer-Hamme J. (2015). Historical thinking, competencies, and their measurement challenges and approaches. *New Directions in Assessing Historical Thinking*, Kadriye Ercikan Peter Seixas (Edt.), Routledge. 89-101. New York.
- Kösoğlu, N. (2013). Tarih şuuru, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, 84-87 İstanbul: Ötüken.
- MEB. (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı (9,10 ve 11.Sınıflar)
- Öksüz, İ. (2007). Tarih şuuru. *Türk Yurdu*, 27(234). 6-10.
- Özlem D. (1999). *Siyaset, bilim ve tarih bilinci*. İstanbul: İnkılâp.

- Özlem D. (2012). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Notos.
- Pandel H. J. (1991). Geschichtlichkeit und gesellschaftlichkeit im geschichtsbewußtsein, *Geschichtsbewußtsein Empirisch*, Bodo von Borries.(Hg.).Pfaffenweiler: Centaurus-Verl.-Ges.
- Rösen J. (1994). Geschichtsbewusstsein von schülern und studenten, *Geschichtsbewusstsein im Interkulturellen Vergleich*.: zwei empirische Pilotstudien /; Jörn Rösen u. a-Pfaffenweiler: Centaurus-Verl.-Ges.
- Rösen, J. (2004). "Historical consciousness: narrative structure, moral function, and ontogenetic development" Peter Seixas (ed.) *Theorizing Historical Consciousness*. 63-85. London: University of Toronto.
- Rösen J. (2007a). How to make sense of the past-salient issues of Metahistory, *The journal, for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 174-175Nort-West University.
- Rösen J. (2007b). History teaching, identities, citizenship, Luigi Cajani(Edt.), *European Issues in Children's Identity and Citizenship 7*, 18-19 Trentham Books, Stoke on Trent UK and Sterling USA.
- Safran, M., Şimşek, A. (2011). Anlatı Bağlamında Tarih Yazımının Sorunları, *bilig*, 59., 203-234.
- Seixas, P. (2004). *Theorizing historical consciousness*. University of Toronto. London.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih bilinci ve gençlik karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye araştırması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Thorp, R. (2020). How to develop historical consciousness through uses of history – A Swedish perspective. *Historical Encounters: A Journal Of Historical Consciousness, Historical Cultures, And History Education*, 7(1), 50- 61.
- Timuçin, A. (2010). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Bulut.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bulut.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde*. (Ö. Arıkan Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Toynbee, A. (1978). *Tarih bilinci (a study of history)*. İstanbul: Bateş.
- Turan, O. (1996). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Boğaziçi.
- Uçar, Ş. (1997). Tarihi idrak ve perspektif, *Tarih Felsefesi Meseleleri*.65-67. İstanbul: Nehir.
- Ülken, H. Z. (2016). Millet ve tarih şuuru, *Tarih Şuuru ve Vatan*. 225-241 (1923-1948 Makaleler) Türkiye İş Bankası Kültür.
- Von Borries, B. (1994). Jugendliche geschichtsbewußtsein im europäischn kulturvergleich V erfahren und Erträge einer empirischen Pilotstudie 1992, *Geschichtsbewusstsein im Interkulturellen Vergleich*. Pfaffenweiler. Centaurus-Verl.-Ges
- Walsh W. H. (2006). *Tarih felsefesine giriş*. (Y. Z.Çelikkaya, Çev.). Hece.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.